

Uppsala universitet
Teologiska institutionen
Examensarbete: Gamla testamentets exegetik (huvudämne)
Handledare och examinator: Inger Ljung
Examinationsdatum: 2007.12.19

Kvinnorösträttsfrågan och Bibeln

Bibliska argument i riksdagsdebatten och i
tidskriften *Rösträtt för kvinnor*.

Del 1 - Introduktion	4
Frågeställning	5
Syfte	5
Avgränsning	5
Metod och material	6
Tack	6
Tidigare forskning	6
Invändningar mot tidigare forskning	7
Mitt bidrag till forskningen	8
Del 2 - Sveriges demokratiska historia i korthet	9
Översikt över rikets styre	9
Demokratin och kvinnorösträtten	9
Det är konsekvent och rättvist att ge kvinnor rösträtt	9
Män och kvinnor är olika och därför behöver kvinnor få rösträtt	10
Olikhet mellan könen innebär inte att kvinnor bör ha rösträtt	10
Det är konsekvent att ge kvinnor rösträtt	11
Frågan om kvinnors rösträtt och männens rösträttsfråga	11
Just nu är det olämpligt att införa rösträtt för kvinnor	11
Om kvinnor får rösträtt så kommer väljarkåren att domineras av kvinnor	11
Kvinnorna själva önskar inte rösträtt	12
Del 3 - Relationen mellan religion och samhälle	12
Kyrkan och staten	12
Kristendomens inflytande på samhället	13
Religionen och lagstiftningen	14
Religionen och undervisningen	14
Kyrkans inflytande på folkskolans läroplan	15
Del 4 – Presentation av riksdagsmaterialet	16
1884	16
1902	16
1904	16
1905	17
Första kammaren	17
Andra kammaren	17
1906	17
Första kammaren	18
1907	18
Första kammaren	19
Andra kammaren	19
1908	19
Första kammaren	19
Andra kammaren	20
1909	21
1910	21
1911	21
Första kammaren	21
Andra kammaren	21

1912	22
Första kammaren	22
Andra kammaren	22
1914	23
1917	23
Första kammaren	24
Andra kammaren	24
1918	25
Första kammaren	25
Andra kammaren	27
1919	27
Första kammaren	28
Andra kammaren	28
1921	28
Första kammaren	28
Del 5 – presentation av materialet ur <i>Rösträtt för kvinnor</i>	28
1913	29
1914	31
1915	34
1916	35
1917	39
1919	39
Del 6 – Inventering av materialet.....	40
Användningen av bibliska argument.....	40
Riksdagen	40
Rösträtt för kvinnor	41
Argument utifrån skapelse och syndafall.....	42
Riksdagen	42
Rösträtt för kvinnor	43
Del 7 - Slutdiskussion.....	43
Bibliska arguments legitimitet	43
Riksdagen	44
Rösträtt för kvinnor	44
Skapelse och syndafall.....	44
Del 8 - Slutsatser	44
Källförteckning	46
Litteratur.....	46
Riksdagsmaterial.....	47
Propositioner	47
Motioner	47
Konstitutionsutskottsbetänkanden	47
Debattprotokoll	48
Riksdagens skrivelser	48
Tidskrifter	48
Rösträtt för kvinnor	48

Del 1 - Introduktion

Min undersökning handlar om rösträtt för kvinnor.¹ Jag har fokuserat på användningen av skapelse- och syndafallsberättelsen i riksdagsdebatten och i tidskriften *Rösträtt för kvinnor*, dock har också andra bibliska argument tagits med.²

Skälet till detta kommer sig av att jag från början ville studera manligt och kvinnligt utifrån skapelse- och syndafallsberättelsen i Genesis tre första kapitel. Detta utifrån tesen och perspektivet att man kan vidhålla en bibeltrogen teologi, i enlighet med en nyevangelisk väckelsestradition eller i enlighet med en, med denna, närbesläktad evangelikal tradition, för att visa och hävda att någon form av nutida jämställdhet är Gudi behagligt.

Då detta visat sig vara svårangripligt blev istället den nyss nämnda frågeställningen, vilken noggrannare specificeras längre fram i uppsatsen, ett sätt att försöka studera användningen av och inflytandet från denna Genesis-passage i en debatt som på något sätt ändå har med min grundfråga kring jämställdhet och manligt och kvinnligt att göra.

Ett annat viktigt skäl till att undersökningen fokuserar på det den gör är att det ofta anförs att ”man förr var mer religiös” eller ”att förr var alla kristna” i olika sammanhang. Detta fick mig att vilja studera huruvida detta är med sanningen överensstämmande kring denna tid, utifrån mina två studiefält.

Min undersökning fokuserar, som framgår av frågeställningen här nedan, på bibliska argument i riksdagsdebatten och i *Rösträtt för kvinnor*, och dessa två markörer kan också vara goda fingervisningar av hur mycket inflytande, eller avsaknad av detsamma, som det kristna arvet hade i det övriga samhället. Den ena markören, riksdagen, är det högsta politiska organet, och den andra, rösträttsrörelsen/kvinnorörelsen, var ett sammanhang som i många stycken var motståndare till traditionell kyrka, kristendom etc,³ och som samtidigt hade en tydlig röst i samhället; om bibliska argument hade någon legitimitet i de här två sammanhangen så finns det skäl att tro att de hade det även inom andra delar av samhället.

Jag inleder min undersökning med en kort genomgång av Sveriges historia och det svenska samhället med fokus på förhållanden vid tiden för min undersökning. Jag gör denna genomgång ur ett demokratiskt perspektiv samt ur ett religiöst perspektiv för att se hur dessa två påverkade det samhälle som jag studerar.

¹ Ordet ”rösträtt” är inte okomplicerat att använda. I riksdagsdebatten ifrågasätts huruvida det är en rättighet för alla att få rösta, jag anser dock att det i en demokrati likt Sverige är befogat att tala om en rättighet. I frågan om just kvinnors möjlighet att rösta tycker jag, särskilt om man jämför med möjligheten för män att rösta efter riksdagsbesluten 1907 och 1909, att det är befogat att tala om just ”rösträtt”; jag kommer därför att bruka detta ord i uppsatsen.

² Med ”bibliska argument” menar jag främst citat eller alluderings på bibelställen, men också anspelningar på bibelmaterial eller direkt hänvisning till Bibeln utan att ett exakt bibelställe eller en företeelse ur Bibeln anförs.

³ Florin 2006, ss. 83, 91-92, 95, 111, 182-184

Frågeställning

I min undersökning har jag arbetet utifrån följande frågeställning:

1. Användes bibliska argument, främst från skapelse- och syndafallsberättelsen i Genesis kapitel ett till tre, i den debatt om politisk rösträtt för kvinnor, som fördes i riksdagen och i tidskriften *Rösträtt för kvinnor*?
2. Om så var fallet, hur användes de i sådana fall?

Syfte

Jag vill studera om en biblisk/kristen världsbild var gångbar som gemensam grund i diskussioner och samtal under tiden 1884-1921. Om så var fallet så vill jag se om resonemang från denna världsbild var legitima eller om de var förståeliga, men inte samtidigt giltiga som motivering till olika frågor (som exempelvis frågan om rösträtt för kvinnor).

Avgränsning

Min undersökning börjar år 1884, då Fredrik Borg lade en motion i riksdagens andra kammare rörande kvinnors rösträtt och sträcker sig till och med 1921 då grundlagsförslaget rörande kvinnors rösträtt antogs för andra gången av riksdagens båda kamrar; detta innebar att kvinnor och män på lika villkor erhöll rösträtt

Materialet har jag valt att begränsa till riksdagsmaterial och tidskriften *Rösträtt för kvinnor*. Riksdagen har jag valt med anledning av den är Sveriges lagstiftande organ och det var just en lagändring som måste till om kvinnor skulle få rösta; det var också riksdagen som kvinnornas rösträttsrörelse ytterst ville påverka.

Tidskriften *Rösträtt för kvinnor* har jag valt för att den är utgiven av *Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt*, vilken var den största och mest tongivande av de organisationer som enbart syftade till att verka för kvinnans politiska rösträtt,⁴ den fråga som förmådde samla störst delar av kvinnorörelsen.⁵

Bibliska argument har jag definierat som citat eller alluderings på bibelställen, men jag tar också hänsyn till anspelningar på bibelmaterial och direkta hänvisning till Bibeln (utan att samtidigt ett exakt bibelställe eller en bestämd företeelse ur Bibeln anförs).

När jag hädanefter, på olika sätt, refererar till ”rösträtt för kvinnor”, ”kvinnors rösträtt”, ”kvinnlig rösträtt” eller dylikt så är det just allmän och lika rösträtt för kvinnor i val till riksdagen jag åsyftar, detta på samma villkor som för männen och på samma villkor för i stort sett alla medborgare. Bra att veta vid studium av material från denna tid är att rösträtt i

⁴ Rönnbäck 2004, s. 13. Flera liknande organisationer fanns (se Rönnbäck 2004, s. 13).

⁵ Manns 1992, s. 24.

kommunvalet kallades just för ”kommunal rösträtt”, medan rösträtt till riksdagen kallades ”politisk rösträtt”.

Metod och material

Jag har gjort en kvantitativ undersökning och analys av material ifrån riksdagarna åren 1884-1921, såsom debattprotokoll, utskottsbetänkanden (främst från konstitutionsutskottet), skrivelser, motioner och propositioner; samtliga av dessa rörande frågan om rösträtt för kvinnor.

Likaså har jag gjort en kvantitativ undersökning och analys av artiklar i tidskriften *Rösträtt för kvinnor*, mellan åren 1912-1919.

Tack

Tack till min handledare, Inger Ljung, för utmaning och stöd! Tack till seminariekamrater för åsikter och tankar. Tack till andra som besvarat frågor och på annat sätt fört uppsatsen framåt. Tack till Carolina Redivivas bibliotekarier för hjälp i materialsökandet.

Tidigare forskning

Om rösträtten och om kampen för att få till stånd det valsysteem och det statskick som vi har idag⁶ har mycket skrivits. Ofta handlar det myckna flödet av böcker, avhandlingar och uppsatser om allmän och lika rösträtt för män. Exempel på beskrivningar om kvinnors kamp för rösträtt och väg till densamma har först på senare år blivit ett tydligt inslag i historieskrivningen.⁷ Kampen för kvinnors rätt att rösta är ofta beskriven som en väg genom motstånd och ständigt mötande av frustration, den är också beskriven som en fråga som hamnar i skymundan på grund av frågan om rösträtt för alla män.⁸

Några exempel på människor som försökt teckna en bild av kvinnors rösträttskamp, och från vilka jag också hämtat material till denna uppsats, är: Christina Florin, Josefin Rönnbäck, Camilla Garland, Helene Forsbom och Eva Horn. Många fler har studerat denna fråga och många av dem kan återfinnas i dessa arbetens källförteckningar.

⁶ År 2007.

⁷ Rönnbäck 2004, ss. 12-14, 20-23. Dock utkom redan 1912, i tidningen ”Rösträtt för kvinnor”, Gulli Petrenis *Kvinnorösträttens riksdagshistoria i Sverige 1884-1912* (denna artikelserie utgavs också som bok (eller häfte): Petreni, Gulli (1914). *Kvinnorösträttens riksdagshistoria i Sverige 1884-1912*. Stockholm: Ej angivet förlag, men det är ett särtryck ur *Rösträtt för kvinnor* 1912).

⁸ Exempelvis underrubrik till kapitel fem i Möller (2007); ”5. Ett nytt styrelseskick tar form : Den ’lilla rösträttsfrågan’.”

Invändningar mot tidigare forskning

De flesta studier som gjorts angående kvinnors väg till rösträtt har i någon form fokuserat på motståndet eller på själva kvinnorörelsen. Jag menar att detta är intressanta och viktiga perspektiv, men jag menar också att det långt ifrån är heltäckande perspektiv eller att det är de enda infallsvinklarna som kan väljas för att studera och beskriva detta skede i Sveriges historia. Jag har därför gjort en studie som på två sätt skiljer sig från det mesta av tidigare forskning: Den första skillnaden är att jag studerar det kristna inslaget i debatten. Den andra skillnaden är att jag fokuserar mer på förespråkarna för kvinnorösträtten än på motståndet eller motståndarna mot denna rösträtt.

Rörande det kristna inslaget så tycker jag mig, i tidigare arbeten, skönja en religionsokunskap eller till och med religionsfientlighet. Jag tror att detta försvårar förståelsen för och analysen av materialet kring kvinnors rösträtt eftersom det, för mig, är tämligen uppenbart att det samhälle och den tid som då var till stora delar var influerat av kristendom och likaså byggt på värderingar och vanor som legitimerades och hämtades från kristendomen; det synes mig som om samhället i stort omfattade en kristen världsbild och en kristen livsåskådning. Sedan kan man förstås ha åsikter om huruvida det var en korrekt kristendom eller om det var bra att kristendomen hade en sådan ställning överhuvudtaget, men jag tror inte att man kan undvika att ta upp den och analysera detta inslag i dåtidens samhälle om man korrekt ska förstå sitt material.

I tidigare forskning kan kristendomens inflytande dock synas som till exempel i följande två exempel hämtade ifrån Florin. Vad Florin själv anser om kristendomen vet jag inte utan detta är endast för att visa att kristendomens inflytande är tydligt om man vill se det. I Florins bok så märks redan vid en översiktlig läsning kristendomens inflytande på det svenska språket, exempelvis i avsnitten om Frigga Carlbergs⁹ korrespondens. Exemplet här är hämtat ifrån hennes kommentar om en inbjudan från henne till den engelska suffragetten Sylvia Pankhurst: ”Tacka *Gud*¹⁰ för att jag tog hit Pankhurst – vi lever ju icke ännu under ryska förhållanden utan har yttrandefrihet i landet”.¹¹ Vad kristendomen eventuellt hade för inflytande på hennes föreställningsvärld är svårare att säga, men att den hade en viss påverkan får anses rimligt; exempel härpå är hennes kommentar om sin kollega inom *Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt*: Signe Bergman, och hennes, i Carlbergs ögon för stora,

⁹ Ursprungligen namngiven ”Fredrika” Lundberg (gift Carlberg), men i rösträttsrörelsen och historien känd som ”Frigga Carlberg”.

¹⁰ Min kursivering

¹¹ Florin 2006, s. 102 (eg citat från brevkonversation Frigga Carlberg till Signe Bergman 26 nov. 1913 SBS, RA (Signe Bergmans samling på Riksarkivet))

kompromissvilja ”Signe är besmittad med den Whitlockska¹² surdegen¹³ – jag menar fruktan för allt och alla”.¹⁴ Att använda ett så bibelbaserat uttalande kräver ändå att man till någon del är påverkad och införstådd med en kristendomsinfluerad tankevärld, detta trots att Carlberg inte är beskriven som särskilt kristendomstillvänd.

En annan invändning mot en del av den forskning som gjorts tidigare, vilket särskilt märks i Forsbom, Garland och Horn, är hur man handskats med materialet. Varken uppställningen av materialet eller analysen av detsamma är tydlig; eventuella förändringar i debatten i riksdagen är svåra att se ity gamla argument blandas med nya och tesen om motstånd, som också avspeglas i titlarna, tycks vara den enda rådande analysen av debatten. Detta trots att någon borde ha framfört argument *för* kvinnors rösträtt eftersom att den infördes, vilket också framkommer hos Rönnbäck.¹⁵ Huvudinvändningen är alltså att det är svårt att utifrån dessa uppsatser bilda sig en klar bild av debatten och argumenten, det enda som visas är motståndarnas argumentering utan större koppling till kontexten runt dem. Inte bara mot dessa kan denna invändning resas, många fler speglar inte debatten utan enbart motståndet och inte debatten är i fokus.

En annan invändning, som liknar den föregående, är att man i de flesta nutida böcker, som jag studerat,¹⁶ ser olikhet som något dåligt fast det, efter vad jag sett i min undersökning, är ett argument som i riksdagsdebatten och i *Rösträtt för kvinnor* i stort sett helt är i rösträttsförespråkarnas händer och nästan enbart tjänar deras sätt att se på frågan om kvinnors rösträtt.

Mitt bidrag till forskningen

I tidigare forskning så finner jag ingen som beträtt exakt samma område som jag, alltså att försöka se rösträtten ur någon form av kristet perspektiv och samtidigt fokusera på debatten istället för motståndet mot kvinnors rösträtt.

Många av de arbeten som gjorts om rösträtt för kvinnor fokuserar på motståndet och motargumenten mot rösträtt för kvinnor, jag kommer att fokusera på debatten utifrån hur man använder bibliska argument såsom citat, alluderingar och liknande på båda sidor, alltså både för och emot.

¹² Anna Withlock är också en rösträttskvinna, således kollega till dem båda i kampen för kvinnors rätt att rösta.

¹³ Här åsyftas med största sannolikhet Matt. 16:5-12 och Mark. 8:14-21, vilket torde visa att Bibelns idévärld och språkbruket däri var gångbart och allmängods på ett helt annat sätt än idag.

¹⁴ Florin 2006, ss. 103-104 (Florin återger innehållet i ett brev från Carlberg till hennes dotter Ester Brisman, 18 maj 1918. Privat samling Lena Brisman)

¹⁵ Rönnbäck 2004, ss. 32-33

¹⁶ Exempel: Manns 1992, ss. 9-10, 22-23

Del 2 - Sveriges demokratiska historia i korthet

Översikt över rikets styre

1866 avskaffades ståndsriksdagen och ersattes med en tvåkammarriksdag, ansvarig för utformningen och införandet av detta nya system var Louis de Geer.¹⁷ Partiväsendet var svagt och man tillämpade ett indirekt valsystem. I riksdagsvalet hade de röstberättigade en röst var medan man i kommunalvalet hade olika antal röster allt efter den ekonomi man hade. I riksdagsvalet hade endast män rösträtt, men i kommunalvalet hade alla med viss inkomst eller förmögenhet rösträtt. Till riksdagen ägde endast män valbarhet och i kommunen var det i stort sett likadant vid denna undersöknings början, gradvis fick dock kvinnor valbarhet till olika positioner inom kommunförvaltningen.¹⁸

Demokratin och kvinnorösträtten

I början bemöttes inte förslagen om rösträtt för kvinnor i stort sett alls, den förste förespråkaren och motionären erhöll i stort sett bara löje över sig och över frågan om rösträtt för kvinnor. Omsider tas dock frågan på allvar och då utvecklas argumenten för kvinnors rösträtt och argumenten mot kvinnors rösträtt. Här följer en kort genomgång av dessa argument. Något värt att notera är att de flesta argumenten mot kvinnors rösträtt också användes av motståndarna, och vice versa, fast man betonar lite annorlunda.

Det är konsekvent och rättvist att ge kvinnor rösträtt

Redan 1884 lades det första förslaget i andra kammaren om lika villkor för män och kvinnor i rösträttsfrågan. Det var F. T. Borg som lade förslaget. Han utgick ifrån ett rättviseargument att eftersom kvinnor hade rätt att rösta i kommunalvalet på samma villkor som män så borde samma sak gälla i riksdagsvalet, menade Borg. Trots samma juridiska förutsättningar för att erhålla rösträtt så var dock skillnaden i möjlighet att uppnå densamma stor, det krävdes egen inkomst och för denna skulle man ha en egen debetsedel genom vilken man redovisade inkomsten, ungefär som dagens deklaraionsblankett. Våldigt få kvinnor hade egen debetsedel eftersom familjens inkomst vanligen angavs som mannens, även om det i lagen hette att gifta makar hade egendomsgemenskap. Att man måste ha inkomst för att få rösta är ett återkommande tema som rösträttsförespråkarna försöker motarbeta, eftersom man menar att det utestänger onödigt stora väljarskaror.

¹⁷ Holmquist 1952, ss. 101-102

¹⁸ Rönnbäck 2004, ss. 28-31

Män och kvinnor är olika och därför behöver kvinnor få rösträtt

Borg utgick ifrån rättvisa som skäl för kvinnors rösträtt, men det fanns också andra typer av argument för rösträtt för kvinnor. Det vanligaste som jag funnit genom min studie var olikhetsargument. Olikhetsargument såg lite olika ut, men alla går de i stort sett ut på att kvinnor och män är olika och denna olikhet gör att män och kvinnor kompletterar varandra vilket gör att kvinnor behövs i riksdagen; kvinnorna skulle införa ett perspektiv och ett kunnande som män inte har och som män inte kan få. I debatten 1914 läses en skrivelse upp av professor Ann-Margret Holmgren, hon anger olikheten som ett skäl till varför kvinnor bör ha rösträtt, detta till exempel på grund av kvinnans annorlunda, och högre, moral; hon utnyttjar kriget som ett exempel på detta och menar att detta är en konsekvens av manligt styre och manlig moral.¹⁹ Att kvinnan har mindre benägenhet till brott tas också upp av andra.²⁰ Hasselrot menar att kvinnan setts annorlunda, men i takt med att kulturen utvecklats så har hon stigit i graderna.²¹ Löfgren säger att man ofta anfört en obestridlig väsensskillnad och att många sett kamp för rösträtt som en kamp mot naturens eller försynens lagar.²² Man menar i debatten att olikheten till dels beror på uppfostran och olika verksamhetsområden, men till dels också på att män och kvinnor är olika av naturen.

Olikhet mellan könen innebär inte att kvinnor bör ha rösträtt

Olikhet är ett bra exempel på hur ett argument används av båda sidor, men med olika resultat. Olikheten blir ett skäl till varför kvinnor inte bör vara i riksdagen och inte rösta i valet till densamma ty det skulle dra dem från sin bestämmelse och sitt kall att vårda hem och barn, dessutom skulle de kunna ta skada av att göra något som är emot deras natur vilket rösträtt är.²³ Från tidens början har man och kvinna varit olika och hon är av naturen utesluten från offentliga angelägenheter.²⁴ Detta menar man inte innebär att man och kvinna har olika värde, vilket högern beskylls för att anse, utan att de har olika uppgift.²⁵ Kvarnzelius säger att kvinnan står högre än att kastas in i politiken, hon har hand om hemmet och är en välsignelse för det, han avvisar att olikhet och olika synsätt skulle vara ett skäl till varför kvinnor ska ha

¹⁹ Skarstedt läser upp Holmgrens skrivelse debatt FK 1914:59, ss. 29-30

²⁰ Wieselgren debatt FK 1909:32, s. 55

²¹ Hasselrot debatt FK 1914:59, ss. 33-35

²² Löfgren debatt FK 1918:27, s. 25

²³ Nyström debatt AK 1912:49, s. 39

²⁴ Exempel på motståndare som använder olikhet är Hellgren debatt FK 1911:28, s. 8 och Fahlbeck debatt FK 1911:28, s. 13

²⁵ Lindman debatt AK 1912 :49, s. 56

rösträtt, han menar att ute bland kvinnor som han träffat så anses inte denna olikhet vara så stor eller så viktig.²⁶

Ibland uppkommer en slags ambivalens eller hybriditet mellan de olika lägren för enskilda riksdagsmän som till exempel Hallendorf som säger att om kvinnan inte är olik mannen så är det ingen poäng att hon får rösträtt, men om hon är olik då bör hon få rösträtt. Han vill dock vidhålla att den bästa platsen för kvinnan är hemmet; han ser ”hemmet som statens grundval”²⁷ och att flytta kvinnan från hemmet till politiken är att flytta henne från den naturliga och för samhället bästa platsen till en onaturlig.²⁸ Även Räf är inne på samma linje i samma debatt: ”onaturligt att kvinnan drages in i det politiska livet”²⁹.

Det är konsekvent att ge kvinnor rösträtt

Konsekvens är ett argument som inte används av motståndarna till kvinnors rösträtt. Om man anför detta så menar man i regel att eftersom kvinnor under vissa premisser har rätt att rösta i kommunval och även i landstingsval, vilket ger indirekt rösträtt till riksdagens första kammare eftersom det var landstingen som tillsatte denna kammare, så bör, enligt agitatorerna, detta få till konsekvens att kvinnor erhåller rätt att rösta direkt i riksdagsvalen.

Frågan om kvinnors rösträtt och männens rösträttsfråga

Ett annat argument handlar om manlig rösträtt och att rösträtt för kvinnor kan försena denna reform. Andra anser att det är konsekvent att ta båda vid samma tid.

Just nu är det olämpligt att införa rösträtt för kvinnor

Ett annat argument handlar om tiden, den anges, av något skäl, som varande fel eller olämplig just nu vilket innebär att Sverige inte är redo än för denna fråga eller så anför man att inget annat liknande land har rösträtt för kvinnor. När en utredning kring kvinnors rösträtt tillsatts så önskar man att avvakta denna innan något beslut tas i frågan.

Om kvinnor får rösträtt så kommer väljarkåren att domineras av kvinnor

Denna farhåga reses redan i samband med Borgs motion 1884 och den återkommer senare, särskilt när allmän rösträtt för män införts eftersom det då står klart för alla inblandade att det är allmän och lika rösträtt för kvinnor som frågan handlar om.³⁰ Om det skulle vara så att kvinnorna skulle vara i majoritet så är man rädd för att det skulle utveckla landet i en olycklig riktning.

²⁶ Kvarnzelius motion FK 1914:87, ss. 1-3

²⁷ Hallendorf debatt AK 1917:78, ss. 66-67

²⁸ Hallendorf debatt AK 1917:78, ss. 66-67

²⁹ Räf debatt AK 1917:78, s. 77

³⁰ Rönnbäck 2004, s. 47

Kvinnorna själva önskar inte rösträtt

Argumentet om att kvinnor inte i tillräcklig grad visat att man önskar rösträtt återkommer ofta.³¹

Del 3 - Relationen mellan religion och samhälle

Det sena 1800-talet och det tidiga 1900-talet har betecknats som Svenska kyrkans svåraste tid.³² Man blev mer och mer marginaliserad inom sina tidigare områden³³ och det svenska folkets deltagande i gudstjänsterna hade märkbart minskat. Man kan tala om en ”sekulariseringens och avkristningens tid”.³⁴ Under denna tid blev det inte bara accepterat utan emellanåt också förespråkade att inta en avvaktande eller avvisande hållning gentemot kristendomen, i alla fall i vissa kretsar av kulturlivet; en religiös indifferentism eller öppen ateism blev nya och på sina håll förespråkade livshållningar, den senare stödde sig till inte ringa delar på naturvetenskap och en tanke om dess uttraderande och onödiggörande av religion.³⁵ Samtidigt som ovanstående kan sägas äga riktighet så är det också så att de väckelser som hade uppnått stor spridning tidigare under 1800-talet nu hade börjat att konsolideras³⁶ och en del nya väckelser uppstod, främst pingstväckelsen,³⁷ vilket bidrog till att kristendomen hade starka fästen även om statskyrkan upplevde sig vara i kris; samhället förändrades inte bara bort från kristendomen, utan även till en ny form av kristendom.

Kyrkan och staten

I Sverige har under lång tid, egentligen under hela den tid som man överhuvudtaget kunnat tala om ett ”Sverige”, staten och kyrkan varit förbundna med varandra.³⁸ Dessa två har samarbetat och motarbetat varandra, men alltid varit förbundna med varandra.³⁹ Särskilt tydligt blev detta i och med reformationen då de ledande i Sverige, anförda av Gustav Vasa, gjorde Sverige självständigt gentemot Danmark och gentemot påven och samtidigt gjorde

³¹ Se Horn ss. 20-21 för exempel.

³² Holmquist 1952, s. 115

³³ Tegborg 1994, ss. 64, 70, 72-74

³⁴ Holmquist 1952, s. 131

³⁵ Holmquist 1952, ss. 150-151. Denna tanke varade dock inte i denna form helt och fullt århundradet ut, men satte ändå spår i människors medvetande (Holmquist 1952, ss. 156, 164).

³⁶ Exempelvis Svenska baptistsamfundet (första församlingen 1848, första rikskonferensen och start för Svenska Baptistsamfundet 1857), Evangeliska Fosterlands-stiftelsen (1856), Metodiskkyrkan (1868), Svenska Missionsförbundet (1878) och KFUK (1885).

³⁷ 1907 kom pingstväckelsen till Sverige och 1913 uteslöts Filadelfiaförsamlingen i Stockholm ur Svenska Baptistsamfundet vilket ledde till att pingströrelsen blev självständig gentemot andra samfund.

³⁸ Att förstå som det som nu är trossamfundet Svenska kyrkan, där inte annat anges åsyftas detta i alla följande stycken om religion och samhälle.

³⁹ Petrén 2000, ss. 66-67

detsamma med kyrkan.^{40,41} Kyrkan och staten, dessa två, stöttade varandra och hämtade legitimitet och styrka från varandra,⁴² och så var i stort sett oförändrat i väldigt lång tid efter detta.⁴³ Något radikalt nytt har, formellt sett, inte inträffat förrän vid årsskiftet 1999-2000 då Svenska kyrkan och svenska staten skiljdes från varandra,⁴⁴ men också efter detta finns det band mellan de två.⁴⁵

Kristendomens inflytande på samhället

Det är vanligt att 1800-talet beskrivs som en tid då alla var kristna eller i alla fall att kyrkans inflytande var stort och att några få nytänkande fritänkare började tänka i andra banor, bortom de religiösa dogmerna.⁴⁶ Vanligtvis brukar det beskrivas att först kring slutet på 1800-talet så släppte kyrkans grepp över folket och ett modernt samhälle började växa fram.⁴⁷ Ibland får andra världskriget eller en ännu senare tidpunkt vara skiljelinjen.⁴⁸

Slutet av 1800-talet och det tidiga 1900-talet, det vill säga tiden som omfattas av min studie, har beskrivits som Svenska kyrkans absoluta bottenperiod sett ur en rad aspekter. Samtidigt är 1800-talets mittersta och senare del de stora folkväckelsernas tid; 1900-talets början är också pingstväckelsens tid. Detta skulle kunna tala både mot tesen om att ”alla var kristna” och det skulle kunna tala för denna tes.

En stark kristenhet borde påverka samhället i någon riktning, frågan är mest hur. Jag har vid mina historiska studier sällan upptäckt att det är i huvuddelen av kyrkan⁴⁹ som de progressiva idéerna först, om alls, slagit rot; antingen har de inte slagit rot alls utan är en företeelse utanför kyrkan eller så omfattas nya idéer av en lite grupp inom kyrkan. Radikalitet och progressivitet har dock åtskilliga gånger genom historien börjat inom kyrkan.⁵⁰

I det följande kommer jag att resonera kring kristendomens inflytande på samhället ur två aspekter: lagstiftning och undervisning.

⁴⁰ Ahrén 1995, s. 483; Holmqvist 1953, ss. 7-9; Lindorm 1952, s. 20

⁴¹ Danmark var länge kyrklig överhöghet över Sverige och utgjorde ett hot mot det svenska riket och dess kyrklighet (Petrén 2000, s. 67).

⁴² Ahrén 1995, ss. 483-484; Holmqvist 1953 ss. 7-9; Jonsson 1994, ss. 10-11

⁴³ Ahrén 1995, ss. 483-484

⁴⁴ SFS 1998:1952 Lag om införande av lagen om Svenska kyrkan

⁴⁵ Ahrén 1995, s. 484 och SFS 1998:1591 Lag om Svenska kyrkan

⁴⁶ Florin 2006, s. 111; Bäckström 1999, s. 12; Jonsson, s. 107 (några exempel på nytänkande i form av evolutionsteorin vilken började göra sitt intåg i samhällslivet)

⁴⁷ Bäckström 1999, ss. 11-12 och Jonsson 1994, ss. 104, 109.

⁴⁸ Bäckström 1999, s. 13

⁴⁹ Kyrkan är här att förstå som den kristna kyrkan över världen i stort, men framförallt det som idag är trossamfundet ”Svenska kyrkan”.

⁵⁰ Allt från Jesus, via Franciskus av Assis och moder Theresa, till Shane Claiborne har radikalitet och alternativa tanke- och levnadsmönster funnits i kyrkan och önskat göra och gjort avtryck i resten av samhället och världen.

Religionen och lagstiftningen

Lagstiftningen vid denna tid verkar tala ett språk som anger att stat och kyrka hör ihop. Första gången som någon form av religionsfrihet nämns i lagtexten är i och med regeringsformen 1809, paragraf sexton, där det står: ”Konungen skall ingens samvete tvinga eller tvinga låta utan skydda var och en vid en fri utövning af sin Religion, så vidt han derigenom icke störer Samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer”.⁵¹ Detta innebar dock inte en allmän religionsfrihet, utan alltjämt gällde den evangelisk-lutherska läran i statskyrkans tappning.⁵²

Religionsfrihet i en form som vi känner igen infördes 1951, då det blev tillåtet att lämna statskyrkan utan att samtidigt inträda i något annat trossamfund.⁵³

Religionen och undervisningen

Ett annat exempel på kyrkans och statens nära relation, som är relevant för min undersökning om bibliska argument i debatten om rösträtt för kvinnor, är inom undervisningen. Undervisning, liksom fattigvården, räknades sedan gammalt som en kyrklig angelägenhet.⁵⁴ Detta kan exempelvis också ses på att ecklesiastikministern, som fanns mellan 1840 och 1968, hade ansvar för utbildning och kyrkliga frågor. Det är rimligt att tänka sig att flera av dem som satt i riksdagen, antagligen alla eller de flesta, hade någon form av utbildning bakom i en form och tradition som helt eller delvis sammanfaller med vad staten stadgade om den allmänna undervisningen för barn efter 1842. i det som kallas ”Folkskolestadgan”.⁵⁵ Den stadgade om allmän folkskola med därtill hörande allmän skolplikt.

Ity medelåldern är hög i riksdagens båda kamrar så har näppeligen alla riksdagsmän gått i just *folkskola*, men som jag ska visa i det följande så har de antagligen fått undervisning som till stora delar liknar den som barn gavs i folkskolan.

Folkskolans undervisning var inte helt styrd av allmänna, för hela landet gällande, riktlinjer. Det var dessutom vanligt, både innan och efter folkskolans införande, att barn undervisades i hemmet och även femton år efter folkskolestadgan så undervisades en tredjedel av barnen i skolpliktig ålder i hemmen. Kunskaperna torde dock vara likartade för de flesta barn som genomgått någon form av undervisning ty kunskaperna skulle redovisas för prästen eller skolläraren.⁵⁶

⁵¹ Jonsson 1994, s. 90 och Petrén 2000, s. 224

⁵² Ahrén 1995, s. 484 och Jonsson 1994, ss. 91, 99

⁵³ SFS 1951:680

⁵⁴ Petrén 2000, ss. 247, 249-250

⁵⁵ SFS 1842:19

⁵⁶ Petrén 2000, s. 249

Också långt innan folkskolestadgan fanns det lagstadgad folkundervisning; ansvaret för denna hade kyrkan enligt kyrkolagen av år 1686. Enligt denna äldre lag ålåg det prästen att inom sin församling undervisa om kristendom och den protestantiska kristendomstolkningens huvudstycken. Från år 1723 ålade man föräldrarna att lära sina barn läsa och att ge dem vissa, angivna, kristendomskunskaper. Den största delen av Sveriges befolkning var läskunniga redan innan den allmänna skolplikten.⁵⁷ Enligt folkskolestadgan skulle det i varje socken och stadsförsamling upprättas en skola med godkänd lärare, men redan innan dess fanns det folkskolor i många församlingar så lärdomsnivån inom vissa områden var tämligen god.⁵⁸

Kyrkans inflytande på folkskolans läroplan

Vid folkskolans införande så hade kyrkan vissa önskemål om innehåll i folkskolans undervisning, dessa önskemål beaktades och de kvarstod som huvudstycken i undervisningen ändå till 1919 års undervisningsplan för folkskolor.⁵⁹ Rörande folkskolans läromässiga innehåll så önskade kyrkan, anförd av prästeståndet, att skolan gav barnen en grund för beredelsen till den första nattvardsgången.⁶⁰ Folkskolan blev således en angelägenhet för prästerna.⁶¹ Kyrkans önskan, att folkskolan skulle vara en fostrare i luthersk kristendom och förberedelse för den första nattvardsgången,⁶² kombinerades med ämnen inspirerade från tankar om folkbildning sprungna ur den franska revolutionen.⁶³

Från 1842 fram till 1919 var kristendomen det viktigaste ämnet i skolan med tio timmars undervisning per vecka, detta skulle ske enligt statskyrkans lära och det skulle vara en kristen fostran så att en ”varm kristendom kunde uppstå” hos barnen.⁶⁴ Katekesen var huvudsaklig lärobok och pedagogiskt hjälpmedel. Efter 1919 övergav man i stort katekesen och man fick en annan lärobok, syftet var nu inte att fostra eleverna till kristna utan att fostra till goda samhällsmedborgare i landet Sverige, detta genom att man hade två timmar per vecka etiskt orienterad kristendomsundervisning utifrån Bergspredikan och liknande bibelställen.⁶⁵

⁵⁷ Förutom NE:s artikel också Petrén 2000, s. 212

⁵⁸ 1839 fanns det 1009 fasta och 377 ambulerande skolor på 2308 församlingar, dvs. i sextio procent av rikets församlingar (Petrén 2000, s. 248).

⁵⁹ Petrén 2000, s. 248

⁶⁰ Petrén 2000, s. 247

⁶¹ Petrén 2000, ss. 247, 249-250

⁶² Holmquist 1952, s. 52

⁶³ Enligt Folkskolestadgan (SFS 1842:19) så skulle, förutom kristendomskunskap och biblisk historia, också ”innanläsning”, ”kyrkosång”, ”skriva” och ”de fyra räknesätten i hela tal” ingå i undervisningen (Tegborg 1994, s. 126 (not 158)).

⁶⁴ Tegborg 1994, ss. 82-83

⁶⁵ Petrén 2000, s. 228

Del 4 – Presentation av riksdagsmaterialet

1884

1884 lämnade F. T. Borg en motion till riksdagens andra kammare rörande en utsträckning av den politiska rösträtten till att också omfatta kvinnor; motionen yrkade på att kommunalt röstberättigade kvinnor också skulle bli röstberättigade i riksdagsvalet. Borg argumenterar i sin motion utifrån ett rättviseperspektiv,⁶⁶ men i svaret från konstitutionsutskottet så argumenterar man utifrån olikhet. De menar att frågan inte ryms inom kvinnans natur, ty hon saknar förmåga att bedöma frågor inom det politiska livet.⁶⁷

I debatten framför Borg att manligt styre av mänskligheten under 3000-4000 år inte lämnat densamma på ett sådant stadium som man kunde önska i avseende på humanitet och kultur. Han opponerar sig också mot att man i fråga om höviskhet och i hur man talar om kvinnor betraktar henne som högre eller överlägsen, men i verkligheten så behandlar man henne som underlägsen. Borg visar på detta missförhållande genom att hänvisa till olika religiösa traditioner och urkunder, som till exempel de kristnas heliga jungfru som vördas, men sedan sätts kvinnorna åt sidan i religionen i alla fall.⁶⁸

1902

Carl Lindhagen framlägger sin första motion i ämnet. Han tar upp Borgs motion och att den blev avslagen utan omröstning i första kammaren och med siffrorna 53 mot 44 i andra kammaren, men han tar också upp att man då anförde tankar om att kvinnan var kallad till familjelivet och att män och kvinnor hade olika andliga fallenheter.

Konstitutionsutskottet säger likadant som 1884, eller i alla fall erinrar om vad man sade i utlåtandet 1884; i debatten är Lindhagen den ende som yttrar sig.

1904

Sjöcrona motionerar i första kammaren om valrätt för kvinnor till den andra kammaren ity hon har valrätt i kommunen.⁶⁹ Lindhagen tillsammans med trettio medmotionärer motionerar i andra kammaren om en utredning angående kvinnors rösträtt. Lindhagen talar om det rättfärdiga i att kvinnor ska ha rösträtt.⁷⁰ Lindhagen menar att om det är nödvändigt så kan han tänka sig att man först tar männens rösträtt och sedan kvinnornas, men även kvinnorna

⁶⁶ Borg motion AK 1884:49, s. 7

⁶⁷ Konstitutionsutskottet 1884:7, s. 2

⁶⁸ Borg debatt AK 1884:33, ss. 20-21

⁶⁹ Sjöcrona motion FK 1904:44, s. 3

⁷⁰ Lindhagen motion AK 1904:262

måste få rösträtt.⁷¹ Konstitutionsutskottet vill inte blanda in frågan om kvinnors rösträtt i denna tid då man jobbar med frågan om allmän rösträtt för män.⁷²

I debatten anför Gustafsson i Mjölby att rösträttsfrågan inte är en fråga om värde eller människovärde utan en fråga om staten. Han säger att på grund av främst ”uppfostran och folkvanor” så är inte kvinnorna redo för detta, de är inte lika intresserade, insatta och ”allmänandliga” som männen.⁷³

1905

Två motioner avlämnades, en till första kammaren av Sjöcrona och en till andra kammaren av Lindhagen.

Första kammaren

Biskop Billing uttalar sig i debatten och han är inte så mån om att utvidga rösträtten för män och framförallt inte för kvinnor.⁷⁴ En referens till kyrkan kommer från Sjöcrona som erinrar att kvinnan har rätt att rösta i kommunval och i kyrkostämman samt i prästval (om maken är förhindrad).⁷⁵

Andra kammaren

I andra kammaren handlar debatten mycket om kvinnans natur och hennes plats,⁷⁶ man säger att om valmanskåren skulle innehålla även kvinnor så skulle den bli mindre intelligent och ha mindre politiskt intresse och mindre självständighet; naturen ger arbetsfördelningen kvinnan i hemmet och mannen i offentligheten.⁷⁷ Detta sätt att resonera och argumentera beskylls dock för att vara föråldrat, man och kvinna är samma släkte och har samma gåvor.⁷⁸

1906

Detta år avges två motioner i vardera kammaren. I Lithanders motion till första kammaren så sägs att det vore konsekvent att ge kvinnan samma rösträtt som för mannen nu när lika och allmän rösträtt för män införs. Det sägs i motionen vidare att kvinnans plats är i hemmet, det är skapelsegivet att hon är inriktad på familj och på det enskilda livet. Hon är också ett naturligt stöd för nykterheten och ”överhuvud för ett religiöst och sedligt liv”.⁷⁹

⁷¹ Lindhagen motion AK 1904:262 (också i KU 1904:5, s. 165)

⁷² Konstitutionsutskottet 1904:5 ss. 181-182

⁷³ Gustafsson debatt AK 1904:66, s. 44

⁷⁴ Billing debatt FK 1905:46, ss. 38-42

⁷⁵ Sjöcrona debatt FK 1905:46, s. 50

⁷⁶ Debatt AK 1905:60, ss. 38-39

⁷⁷ Debatt AK 1905:60 s. 40

⁷⁸ Debatt AK 1905:60 s. 43

⁷⁹ Lithander motion FK 1906:31, ss. 2-5

I Lindhagens motion till andra kammaren sägs att man ofta anför att kvinnans kallelse hotas av den nya ordningen, men Lindhagen invänder att det inte är tal om att kvinnan ska ge upp sina sysslor utan endast att hon ska kunna påverka lagar och dylikt och på så sätt bidra till att skapa bättre förutsättningar för att kunna uppfylla sin kallelse än bättre. Han menar också att ett skäl till motstånd mot detta är det faktum att kvinnorna är i majoritet i kyrkor och bönhus och att man menar att de därmed skulle gå i prästens ledband, vilket han säger är det värsta en liberal kan tänka sig. Lindhagen talar vidare om att det är skillnad på kvinnor och män och att ibland visar sig den enes sämre sida och ibland den andres. Lindhagen menar i sin motion att man handlar fariseiskt i och med att man följer lagen om makens målsmanskap över hustrun utan reflektion när man säger att detta i sig utgör ett hinder för kvinnors rösträtt.⁸⁰

Kammarna enades om att avge en skrivelse till Kunglig Majestät angående en utredning om en eventuell utvidgning av rösträtten gällande också kvinnor. I denna skrivelse stod att läsa att kvinnan var givet något som mannen ej är given och att detta kan komma att påverka sociallagstiftning, fattigvård, sjukvård, undervisning och uppfostran.⁸¹

Första kammaren

I debatten i första kammaren framförs att det var länge sedan kvinnan bara betraktades som släktens och mannens ägodel och att man och kvinna är varandras sociala jämlike. I sedligt avseende är hon högre stående än mannen och i naturlig intelligens hans jämlike.⁸²

En annan genmäler mot föregående genom att tala om ”kvinnlig logik”, vilket inte är avsett som någon komplimang utan som att det var ologiskt och dumt sagt. Han anser att könen inte är lika och därför ska de heller inte ha lika rättigheter; exempelvis så anser han kvinnan, till skillnad från mannen, vara nyckfull och impulsiv.⁸³

1907

Detta år läggs det sammanlagt sex motioner i huvudfrågan, en till första kammaren och fem motioner till andra kammaren, och dessutom en motion till andra kammaren angående utökad kommunal rösträtt för kvinnor.

⁸⁰ Lindhagen motion AK 1906:143, ss. 5-9

⁸¹ Riksdagens skrivelse 1906:148

⁸² Debatt FK 1906:48, s. 101

⁸³ Debatt FK 1906:48, ss. 103-104

Första kammaren

I motionen till första kammaren säger motionär Bergström att på modern vilar ”kommande generationers hälsa till själ och kropp”.⁸⁴

Andra kammaren

Lindhagen har ett antal bibelreferenser i sin motion. Han talar om kamelen och nålsögat,⁸⁵ han använder den på ett sätt som liknar Jesu sätt att uttyda den i Bibeln genom att han säger att rika har svårare än andra att uppfylla rättfärdigheten så att ett ”jordiskt lyckorike” kan åstadkommas.⁸⁶ Han och flera rösträttsförespråkare menar att det är inom den välburgna högre borgarklassen som det största motståndet finns och han menar här att ett motstånd mot kvinnors rösträtt är att inte följa sin kallelse, eller den kallelse som alla människor har att verka för detta ”jordiska lyckorike”. Han säger också rörande kampen för rösträtt, som vid denna tid också var en kamp för manlig rösträtt, att ”det är inte gott för mannen att vara allena”.^{87 88}

Även motionär Warburg menar att kvinnan skulle tillföra mycket gott till de manliga kalla beräkningar som nu styr, hon skulle vara ett hälsosamt salt⁸⁹ som skulle bidra med sin idealitet, sin oegenytta, sin sedliga kraft och sin upphöjda tro på livets goda makter, allt detta äger hon i högre grad än mannen.⁹⁰

1908

I motionerna anförs återigen kvinnans olikhet som argument för att hon borde få rösträtt.⁹¹ Hon målas ut som sparsam och praktisk i sitt sinne.⁹²

Första kammaren

I första kammaren säger herr Säve att man och kvinna har olika kvalitéer, att kvinnor är mer ideella vilket skulle vara en bra motvikt till det materiella tänkandet som verkar hota att ta över. Grunden för samhället är religionen, familjen och äganderätten och främst av dessa är religionen; kvinnan är i högre grad än mannen ”fästa vid de rent religiösa intressena”. Säve säger också att ”kvinnorna befolkar bönhusen”, men att ”männen befolkar krogarna”.⁹³

⁸⁴ Bergström motion FK 1907:41, s. 8

⁸⁵ Matt. 19:24-26 och Mark. 10:24-27 och Luk. 18:22-27

⁸⁶ Lindhagen motion AK 1907:208, s. 7

⁸⁷ Genesis 2:18

⁸⁸ Lindhagen motion AK 1907:208, s. 7

⁸⁹ Matt 5:13 med parallellställen

⁹⁰ Warburg motion AK 1907:210, s. 3

⁹¹ Staff motion AK 1908:125, s. 2-7

⁹² Staff motion AK 1908:125, s. 2

⁹³ Säve debatt FK 1908:46, s. 5

Kvinnan har vidare en ”ordningsälskande natur” och de är ”med sin själs starkaste fibrer [...] fästade vid familjen”. Säve han talar vidare om stora kvinnor och han talar då om Debora i Domarboken.^{94,95}

Tryggver menar att olikheten är i grunden av mäns och kvinnors natur, men också pga. uppväxt.⁹⁶ Bergström talar om att kvinnor inte borde undanhållas rätten att rösta utifrån Darwin.⁹⁷ Nyström är rädd att rösträttskvinnorna inte ska se till fosterlandets bästa eftersom de på plakaten de håller upp ser man slagord som ”bort med tronen, altaret och penningpåsen”.⁹⁸

Andra kammaren

Enander talar om att man satt ””ängeln med [det] blixtrande, svängande svärdet’ vid ingången till den allmänna rösträttens paradis”⁹⁹.¹⁰⁰ Kjellén menar att den höga andelen ogifta kvinnor i samhället redan visar att många kvinnor inte är i stånd att fullgöra sitt ”husmoderliga kall”.¹⁰¹ Under denna debatt talar många om olikheten mellan män och kvinnor.¹⁰² Kjellén menar att ett typiskt kvinnligt drag är eftergivenhet och det inte behövs mer av det i riksdagen, däremot så behöver man bättre ta tillvara kvinnors intressen, vilket han föreslår kan ske genom att de exempelvis får ha representanter på kyrkomötet.¹⁰³ Warburg gör en historisk genomgång av hur man uppfattat kvinnan och tar då ett exempel från ett kyrkomöte då man frågade sig om kvinnan hade en själ,¹⁰⁴ detta tas upp och kommenteras av Kjellberg lite senare.¹⁰⁵ Warburg menar också det kan vara så att kvinnan är mer lämpad än mannen inom vissa områden, ett sådant område skulle kunna vara ”andens” område, menar han.¹⁰⁶ Liknande tankar har von Scheele som pekar på religionen som ett exempel på att mer kvinnlighet i kammaren inte behöver betyda mindre manlighet, ty religionen omhuldas av kvinnorna men är den sanna manlighetens källåder.¹⁰⁷ Kjellberg menar att kvinna har en annorlunda natur som inte ”bör förtryckas”.¹⁰⁸

⁹⁴ Dom. 4:4-5:31

⁹⁵ Säve debatt FK 1908:46, s. 6

⁹⁶ Tryggver debatt FK 1908:46, s. 7

⁹⁷ Bergström debatt FK 1908:46, ss. 15-16

⁹⁸ Nyström debatt FK 1908:46, s. 30

⁹⁹ Gen. 3:24

¹⁰⁰ Enander debatt AK 1908:6, s. 5

¹⁰¹ Kjellén debatt AK 1908:6, s. 30

¹⁰² Exempelvis Jansson, von Geijer, Kjellén, Eriksson och friherre Adelswärd (Debatt AK 1908:6).

¹⁰³ Kjellén debatt AK 1908:6, ss. 32-33

¹⁰⁴ Warburg debatt AK 1908:6, s. 40

¹⁰⁵ Kjellberg debatt Ak 1908:6, s. 49

¹⁰⁶ Warburg debatt AK 1908:6, s. 42

¹⁰⁷ Von Scheele debatt AK 1908:6, s. 62

¹⁰⁸ Kjellberg debatt Ak 1908:6, s. 51

1909

Enbart i första kammaren som några bibliska argument kommer upp. Säve inleder debatten i första kammaren, han talar om olikhet mellan män och kvinnor, skillnad i psykologi och i intressen. Kvinnans intressen borde leda till en sund och sedlig samhällsordning. I kvinnans intressen ligger exempelvis religion, kyrka och annat; allt sådant som avser att utveckla och förbättra ett samhälle i etisk mening.¹⁰⁹

En bibelanspelning kommer från riksdagsman Clason som menar att om kvinnor bleve valbara så vore det att försöka spränga vår riksdag ”med det färska kvinnovinet”¹¹⁰.¹¹¹

1910

Under 1910 års riksdag ställs det en interpellationsfråga till statsministern angående utredningen om rösträtt för kvinnor,¹¹² statsministern svarar att den ska undersöka de stater som infört rösträtt för kvinnor särskilt med avseende på nativiteten och äktenskapsfrekvensen.¹¹³ I debatten som följer ifrågasätts först om det kan påvisas att nativitet och äktenskapsfrekvens verkligen är en följd av införandet av den kvinnliga rösträtten.¹¹⁴ De debatterande är sedan överens om det allvarliga i en låg äktenskapsfrekvens och att Sverige har den lägsta eller näst lägsta frekvensen man känner till,¹¹⁵ friherre Palmstierna säger att en dålig äktenskapsfrekvens tyder på att det är dåligt i landet och det är dåligt i ekonomiskt hänseende.¹¹⁶

1911

Första kammaren

Kjellén pratar om bondkvinnorna och säger att de är den största gruppen av kvinnor och att stora delar av denna grupp redan fått något som i bygderna kallas ”rännarevanan”, vilket betyder att de ”springer” på möten i bönhuset och han frågar sig hur det skulle bli om de nu också började springa på politiska möten.¹¹⁷

Andra kammaren

I andra kammaren debatterar af Callerholm och friherre Bonde om det är en mänsklig rättighet att rösta och om det finns mänskliga rättigheter. Bonde menar att det kom ifrån

¹⁰⁹ Säve debatt FK 1909:32, s. 51

¹¹⁰ Matt. 9:17

¹¹¹ Clason debatt FK 1909:32, s. 57

¹¹² Lindhagen debatt AK 1910:17, s. 6

¹¹³ Lindman debatt AK 1910:23, ss. 3-4

¹¹⁴ Lindhagen debatt AK 1910:23, ss. 6-8

¹¹⁵ Debatt AK 1910:23, ss. 6-12

¹¹⁶ Friherre Palmstierna debatt AK 1910:23, s. 11

¹¹⁷ Kjellén debatt FK 1911:28, s. 18

franska revolutionen och att de ”är ju blott en löjlighet”¹¹⁸.¹¹⁹ Bonde ger intrycket att opponera sig mot någon eller några som förfäktar att det är en mänsklig rättighet och att det finns mänskliga rättigheter, en av dem han opponerar sig mot är säkert föregående talare af Callerholm, men det intressanta är att mänskliga rättigheter tycks komma med franska revolutionen för honom, inte med kristendomen. Nu menar han kanske inte människovärde, men lite intressant ändå.

1912

Detta år kom den första propositionen från Kunglig Majestät där man nämner att nu har samhällsvindarna vänt och kvinnor kan blir universitetslärare, dock ej i teologi.¹²⁰

Första kammaren

Hellberg menar att det är en ”fävitisk tro”¹²¹ att man får vara ifred för rösträttsfrågan om man inte beslutar för den med anledning av propositionen.¹²² Kjellén menar att av tradition tillhör kyrkan, kök och barn kvinnan, nu också arbetsmarknaden.¹²³ Clason talar om kvinnliga områden vilka han säger är: hemmet, barnavården, sjukvården, fattigvården religiösa eller sedliga området.¹²⁴

En debattör Olsson anför Krysostomos som menade att kvinnor kunde förledas av vilken ”politisk jägare” som helst. Olsson säger också att man måste ”vårda den heliga elden på husaltaret”¹²⁵, men att männen sprungit bort från detta hem och husaltare till restaurangen och kvinnorna också sprungit bort från det på grund av tidsandan och arbete.¹²⁶

Andra kammaren

Riksdagsman Persson tycker att man kan ”höra ett eko från den gamla goda tiden” då biskop Eurporagrin ”i sin berömda katekes” från år 1669 i förklaringen till det tionde budet säger att hustrun är det värdefullaste stycket i mannens lösegendom.¹²⁷ Liljedal använder kristendomen som något positivt. Liljedal åberopar också Emanuel Swedenborg, ty han är den som satt sig djupast in i förhållandet mellan man och kvinna. Swedenborg säger, enligt Liljedal, att skillnaden är sådan att de behöver varandra; hela livet och i alla dess områden. Det djupaste

¹¹⁸ Friherre Bonde debatt AK 1911:50, s. 17

¹¹⁹ Debatt AK 1911:50, ss. 10-18

¹²⁰ Kunglig majestäts proposition 1912:110, ss. 6-8

¹²¹ Angående ”fävitisk”, se liknelsen om de fävitiska jungfrurna (Matt. 25:1-13). Denna liknelse utläggs ibland som handlande om ”tro”, det är inte osannolikt att Hellberg alluderar på detta.

¹²² Hellberg debatt FK 1912:37, s. 55 Hellberg alluderar på detta ställe.

¹²³ Kjellén debatt FK 1912:37, s. 62

¹²⁴ Clason debatt FK 1912:37, s. 75

¹²⁵ Clason debatt FK 1912:37, s. 77

¹²⁶ Olsson debatt FK 1912:37, s. 76

¹²⁷ Persson debatt AK 1912:49, s. 46

skälet anger Liljedal det religiösa vara, kristendomen har ställ mannen och kvinnan lika. Kristendomens stiftare [Jesus] gjorde de tre största upptäckterna i världshistorien, han upptäckte: Barnet, kroppsarbetet och kvinnan. Från dessa tre utgår de tre stora rörelserna som finns idag; dessa är arbetet på barnavård och barnens rätt, arbetet för kroppsarbetarens utveckling och lika värde med andra, samt arbetet för kvinnans frigörelse.¹²⁸

Branting talar om ljumhet¹²⁹ i engagemanget för att införa rösträtt för kvinnor, det händer inget.¹³⁰

Andersson talar om att kvinnan har en högre kallelse än det politiska.¹³¹

1914

I debatten återfinns i stort sett bara argumentet om olikhet vilket används av båda sidor.

1917

I Lindhagens motion till andra kammaren, nr. 400, använder han ett religiöst färgat språk. Han talar om ”Andlig frihet för alla”¹³² och också om att det mänskliga, enligt naturlagarna består av man och kvinna; två sidor av samma.¹³³ Han säger att ”Man och kvinna var, enligt sägnen, kamrater i paradiset,¹³⁴ och efteråt har de fått lida tillsammans i det dagliga livet”¹³⁵. Lindhagen säger att det är dags för det ”vekare sinnet” (kvinnan) att ta plats bredvid det starkare även i statslivet, detta för att ”[e]n begynnelse till ’människorna en god vilja’¹³⁶ kan komma, när skapelsens symbolik fullbordas även i statslivet”¹³⁷. Lindhagen nämner att vänsterpartierna har en materialistisk ”världsåskådning” vilket han inte tycker är bra,¹³⁸ han jämför vidare med ”bräckliga lerkärl” och menar att vi får se vilket som spricker först.¹³⁹

Sedan bemöter han en del farhågor mot rösträtt för kvinnor som han hört uttryckas; dessa går i stort sett ut på att kvinnorna är de som är i bönhusen och att deras röster är i händerna på prästerskapet.¹⁴⁰ Han säger att vänsterns regeringsmakt blev ett nederlag och att deras

¹²⁸ Liljedal debatt AK 1912:49, s. 56

¹²⁹ Jämför med Upp. 3:14-17 (ffa. 15-16).

¹³⁰ Branting debatt AK 1912:49, s. 71

¹³¹ Andersson debatt AK 1912:49, s. 99

¹³² Lindhagen motion AK 1917:400, s. 1

¹³³ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 2

¹³⁴ Gen. 1-3

¹³⁵ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 2

¹³⁶ Luk. 2:14 (dock ej Bibel 2000). Se ex. NT 1526: ”och menniskiomen it got behagh”, reformationsbibeln (1541): ”Och menniskiomen en godh wilie”, samt Karl XII:s Bibel (1703): ”och menniskiomen en godh wilje”.

¹³⁷ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 2

¹³⁸ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 10

¹³⁹ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 11

¹⁴⁰ Lindhagen motion AK 1917:400, ss. 15-17

författningsförslag föll, kanske var det för ”att det ej bodde någon gud i förslaget”,¹⁴¹ funderar Lindhagen. Han fortsätter med att tala om hur vänsterns regering behandlat rösträttsfrågan (enligt Lindhagen hade många hoppats på dem, ty de hade sagt sig vara för kvinnors politiska rösträtt) han säger att det med orden om rösträtt för kvinnor, ”dessa ord, som skulle tagit mandom¹⁴² i handling”,¹⁴³ inte blev något av. Han säger att det liberala partiets ledamöter ”såldes kvinnornas förstfödslorätt för en grynvälling”^{144, 145}.

Han talar om att nu är tiden mogen för att ha ett program som inte bara tar vad som kan fås utan har alla krav i sig, ett maximiprogram. Han menar att nu ska ”maximiprogrammets sol gå upp i öster”¹⁴⁶ och ”under belysning av denna morgonrodnad¹⁴⁷ hemställer jag ånyo” och sedan yrkar han på att man ska bifalla hans motion.¹⁴⁸

Första kammaren

Hellberg debatterar i frågan, men inte om kvinnors rösträtt utan om att skatteskulder inte bör utgöra ett skäl för att inte få rösta eftersom det blir som om ”den rike mannen hade lagt änkans skärv i offerkistan”^{149, 150}.

Några högerledamöter har sett sig nödgade att vara för frågan utan att kanske egentligen vara övertygade om att det är bra. Angående detta säger von Zweigberk ”Den duva i högerens Noaks-ark, som flyger allra vidast omkring över land och vatten, har nyligen kommit tillbaka med ett olivblad i munnen”.¹⁵¹ Han menar att floden som kommer eller det som inte går att stoppa i alla fall är frågan om kvinnors rösträtt och därför har de anslutit sig till frågan.

Andra kammaren

I andra kammaren uttrycker Räf att det är ”onaturligt att kvinnan drages in i det politiska livet”,¹⁵² men därefter säger han att han vill säga till kvinnan: ”att inte skall Rakel behöva gråta förgäves vid mina dörrar, om hon verkligen vill ha rösträtt”^{153, 154} Han tycker dock inte

¹⁴¹ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 19

¹⁴² Från den Nicenska trosbekännelsen.

¹⁴³ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 21

¹⁴⁴ Gen. 25:29-34

¹⁴⁵ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 24

¹⁴⁶ Matt. 2:2 i äldre bibelöversättningar (exempelvis 1917) står det att stjärnan gått upp i öster. Öster har en viktig plats i kristen tro framförallt eftersom man förväntar Jesu andra ankomst från öster. Detta kan ses i kyrkor som ofta är orienterade så att koret vetter mot öster. Kan jämföras med den engelska ordleken om Jesus ”The rising sun/Son” vilket kan vara belysande på hopkopplingen av solen i Lindhagens citat och Jesus.

¹⁴⁷ Inte säkert att det då var så specifikt kristet som nu, men iaf Ps. 139:9: ”Tog jag morgonrodnadens vingar...”

¹⁴⁸ Lindhagen motion AK 1917:400, s. 24

¹⁴⁹ Mark. 12:41-44 och Luk. 21:1-4

¹⁵⁰ Hellberg debatt FK 1917:56, s. 19

¹⁵¹ Von Zweigberk debatt FK 1917:56, s. 19

¹⁵² Räf debatt AK 1917:78, s. 77

¹⁵³ Matt. 2:18

att kvinnor önskar sig rösträtt tillräckligt tydligt och att önskemålet om rösträtt inte är tillräckligt spritt bland Sveriges kvinnor.

Räf är dock inte färdig i och med ovanstående utan han säger att vänstern vill ge kvinnor rösträtt och erinrar om dekadentiden i Israel,¹⁵⁵ under denna rådde kvinnor över folket och det var inte bra.¹⁵⁶

1918

Första kammaren

Löfgren talar om förhållningsargumentet mot kvinnors rösträtt: ”inte nu, bara inte nu”,¹⁵⁷ han menar att ”[r]östrättens svenska historia är full av dessa ord liksom grifternas av de dödas ben”¹⁵⁸.¹⁵⁹ Von Mentzer argumenterar kring rösträtt för kvinnor genom att tala om det högsta som finns, kärleken och kvinnan som särskilt begåvad med detta.

Alla äro vi väl ense därom, att det högsta, som finnes, är kärleken. Den högsta uppenbarelsen därav på jorden är Han, som dog för oss på ett kors. Men därefter, undrar jag, om vi icke finna detta största främst uppenbarat i kvinnor, sådan hon framträder i hemmet, där hon sprider solsken och värme i hängiven självupoffring.¹⁶⁰

Om detta är sant så bör vi bevara detta menar han. Han säger också att kvinnan inte är lägre, och som exempel härpå säger han att många till och med har avlagt examina, men att hennes mer utvecklade känsloliv kan leda till att hon låter känslorna mynna ut i det som är motsatsen till kärlek. Ändå säger han att den som motsätter sig rösträtten är ”otidsenlig, oklok, orättfärdig, ja okristlig”.¹⁶¹ Han verkar lite ambivalent till hur han ska ställa sig, men menar att angående nya förslag som kommer så bör principen ”pröva allt och behåll det gott är”¹⁶² gälla.

¹⁵⁴ Räf debatt 1917:78, s. 78

¹⁵⁵ Oklart exakt vad som åsyftas här, men troligtvis kan Israels avfall från Gud under några av sina kungar vara vad som åsyftas. Under Ahab styrde till väsentliga delar hans hustru Isebel, vilken inte gillas av Första kungabokens författare, se 1 Kung. 16:31 och kapitel 21. Kanske åsyftas också andra bibelställen såsom 1 Kung. 11:1-13.

¹⁵⁶ Räf debatt 1917:78, s. 78

¹⁵⁷ Löfgren debatt FK 1918:27, s. 29

¹⁵⁸ Kan vara en anspelning på Matt. 23:27-28, där Jesus säger: ”Ve er, skriftlärda och fariséer, ni hycklare som är som vitkalkade gravar. Utanpå ser de prydliga ut, men inuti är de fulla av de dödas ben och annat orent”.

¹⁵⁹ Löfgren debatt FK 1918:27, s. 29

¹⁶⁰ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 33

¹⁶¹ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 34

¹⁶² 1 Thess. 5:21

Han invänder mot att det skulle vara orättfärdigt att motsätta sig förslaget, och säger också att om det är orättfärdigt då är det också okristligt. ”Men, till alla de, som verkligen vill ta hänsyn till den kristliga ståndpunkten i denna fråga”¹⁶³ ställer han frågan om det är okristligt att komma ihåg att Kristus själv, ”som särskilt betjänades av kvinnor”^{164, 165} valde till yttre verksamhet ”inte sex manliga och sex kvinnliga apostlar, utan tolv manliga apostlar,¹⁶⁶ och utsände inte trettiofem manliga och trettiofem kvinnliga lärjungar utan sjuttio manliga”^{167, 168}. Von Mentzer hänvisar också till Paulus ”den store aposteln”;¹⁶⁹ han säger att om honom kan man rimligen inte säga att han inte var ”besjälad av Kristi ande”.¹⁷⁰ Han anför vad Paulus sa såsom: ”Mannen är kvinnans huvud”¹⁷¹ [...] därmed inte sagt att huvudet är förmer än hjärtat”¹⁷². Han talar om att detta är väsensskiljt ifrån det hur kvinnan ringaktas i österlandet, ty där har man inte kristendomen och man har inte den högaktning av kvinnan på det höga sätt som avses här (i det anförda av Paulus). Han genmäler mot den som skulle kunna säga att det är okristligt att inte handla som andra kristna stater [vilka har infört rösträtt för kvinnor], men varje stat handlar som det är bäst för den.¹⁷³

Hjärne argumenterar mot rösträtt för kvinnor genom att, som ett faktum, ta upp att man och kvinna har ”av Försynen, eller om man så hellre vill, av naturen sina olika naturanlag och bestämmelser”.¹⁷⁴

Riksdagsman Olsson säger att det är dumt att säga att kvinnan inte är jämställd med mannen bara för att hon är kvinna, han säger att hon säkert är annorlunda, men att det inte är hållbart att säga att hon är annorlunda och *dummare* bara för det. Olsson menar att det finns många kvinnor som inte bara verkar i hemmet, eftersom att det finns 237 000 kvinnor i Sverige som är angivna som ”familjemedlemmar”. Av dessa 237 000 säger han att det säkert är många ”som lever som liljorna på marken, som ingenting så och heller ingenting uppskär, därför att deras jordiska fäder föder dem ändå”^{175, 176}. Med detta vill han ha sagt att det dock inte är så många som har det så här utav de 237 000, utan denna siffra tyder på att ganska

¹⁶³ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 34

¹⁶⁴ Luk. 8:1-3

¹⁶⁵ Von Mentzer debatt FK 1918:27, ss. 34-35

¹⁶⁶ Mark. 3:13-19 och Luk. 6:12-16, se också Matt. 10:1-4,

¹⁶⁷ Luk. 10:1-12 (bibel 2000 har ”72”).

¹⁶⁸ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 35

¹⁶⁹ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 35

¹⁷⁰ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 35

¹⁷¹ Ef. 5:23

¹⁷² Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 35

¹⁷³ Von Mentzer debatt FK 1918:27, s. 35

¹⁷⁴ Hjärne debatt FK 1918:27, s. 45

¹⁷⁵ Jämför Matt. 6:25-32 och Luk. 12:22-30

¹⁷⁶ Olsson debatt FK 1918:27, s. 49

många kvinnor arbetar utanför hemmen eftersom alla dessa ingår i ett hushåll och oftast bara en i varje hushåll är husmoder. Men han säger att detta med att kvinna *är* i hemmet och där ska ”sprida värme och solsken”¹⁷⁷ är ett gammalt och förlegat sätt att se på saken; vi lever inte i en ”politisk idyll” ty även kvinnan arbetar, väldigt många utanför hemmet, och om hon likväl är i hemmet så arbetar hon minst lika mycket.¹⁷⁸

Von Zweigberk säger att man kan få intrycket, i konstitutionsutskottets betänkande, att det inte finns några principiella motståndare till rösträtt för kvinnor och jämför det med talet om gudsförnekare enligt en kyrkofader i Norbecks teologi¹⁷⁹

En möjlig bibelhänsyftning kommer från riksdagsman Edén. Han säger som en kommentar till de som säger ”å ena sidan och å andra sidan”, som till exempel von Mentzer, att i frågan om rösträtt för kvinnor borde man bara få ”bekänna ’ja eller nej’¹⁸⁰”.¹⁸¹

Trygger reagerar mot att man så ofta åberopar friherre de Geer, om man gör det på detta sätt så blir det en skolastik som är värre än den gamla, menar han.¹⁸²

Andra kammaren

Vennerström säger att under kriget så har kvinnorna ”försvarat de svenska hemmen gentemot nödens och svältens mordängel”¹⁸³ ¹⁸⁴

Sterwe menar att när högern ger upp sitt orättfärdiga motstånd mot kvinnors rösträtt ”då har de beslutat sig för att beträda rättfärdighetens väg”¹⁸⁵,¹⁸⁶ detta kan vara en bibelanspelning eller så är det bara ett sätt att använda ord som numera inte är så vanligt.

Prästen och riksdagsmannen Hallén menar att ett tillstånd av icke demokratiskt statskick ”är den djupaste roten och skulden till det nuvarande eländet”¹⁸⁷ ¹⁸⁸

1919

Detta år kommer den kungliga propositionen som med beslut också 1921 ger kvinnor rösträtt.

¹⁷⁷ Olsson debatt FK 1918:27, s. 49

¹⁷⁸ Olsson debatt FK 1918:27, ss. 49-50

¹⁷⁹ Von Zweigberk debatt FK 1918:27, s. 50

¹⁸⁰ Matt. 5:37

¹⁸¹ Edén debatt FK 1918:27, s. 73

¹⁸² Trygger debatt FK 1918:27, s. 85

¹⁸³ Ex. 12:12, 23

¹⁸⁴ Vennerström debatt AK 1918:44, s. 44

¹⁸⁵ Matt. 7:13-14 (enl. NT 81 så är en annan läsart ”Ty vid och bred är den väg” och då antagligen ”Ty trång och smal är den väg”.

¹⁸⁶ Sterwe debatt AK 1918:44, s. 69, detta kan vara en bibelanspelning, men det kan också vara ett sätt att använda ord som inte är så vanlig nu, men som var vanligare eller mer ”vardaglig” då.

¹⁸⁷ Jämför med 1 .Tim 6:10

¹⁸⁸ Hallén debatt AK 1918:44, s. 30

Första kammaren

Angående detta säger Lindhagen att nu då demokrati genomförs så är det lätt hänt att sätta sig med armarna i kors ”och förvänta, att det tusenåriga riket¹⁸⁹ skall komma av sig självt”,¹⁹⁰ vilket han inte tror att det gör. Man måste arbeta för det; allt är inte färdigt nu, detta är bara en viktig delseger.¹⁹¹

Som ett slags minne från von Mentzers anförande året innan, alltså 1918, säger Holmqvist att ett av de fånigare argumenten mot rösträtt för kvinnor var att apostlarna var tolv män, istället för sex män och sex kvinnor.¹⁹²

Andra kammaren

I andra kammaren talar Löfgren om att tillsättandet av första kammaren inte är så bra, han menar att svaghet präglar sammanfogningen av olika viljor ”den svaghet, som plägar karakterisera de fall, när en ny klut sätts på ett gammalt kläde”¹⁹³.¹⁹⁴

1921

Detta år försiggick det i stort sett bara debatt i frågan om rösträtt för kvinnor i första kammaren.

Första kammaren

Herr Klefbeck invänder mot Reutersköld att ”han hade väl rannsakat våra hjärtan och njurar, kan jag tro”¹⁹⁵.¹⁹⁶

Lindhagen talar om klasskampen och säger att han inte tror att Gud står på någons sida i klasskampen.¹⁹⁷

Del 5 – presentation av materialet ur *Rösträtt för kvinnor*

Jag kommer att presentera materialet ur *Rösträtt för kvinnor* kronologiskt på ett sätt liknande presentationen av riksdagsprotokollen.

¹⁸⁹ Upp. 20:1-7

¹⁹⁰ Lindhagen debatt FK 1919:43, s. 3

¹⁹¹ Lindhagen debatt FK 1919:43, s. 3

¹⁹² Holmqvist debatt FK 1919:43, s. 8

¹⁹³ Matt. 9:16, Mark 2:21 och Luk. 5:36

¹⁹⁴ Löfgren debatt AK 1919:54, s. 20

¹⁹⁵ Ps. 7:10; 17:3

¹⁹⁶ Klefbeck debatt FK 1921:5, s. 28

¹⁹⁷ Lindhagen debatt FK 1921:5, s. 44

1913

I nummer tjuuett 1913 gör *Rösträtt för kvinnor* en genomgång olika kvinnogrupper och varför de, samt alla män, bör stödja rösträtt för kvinnor. Anna Maria Roos skriver då den del som handlar om de kristna kvinnorna med rubriken: ”De kristna kvinnorna och rösträtten”.¹⁹⁸

Hon utgår ifrån ett ord från Ordspråksboken: ”Upplåt din mun till förmån för den stumme och till att skaffa rätt åt alla, som äro svaga”.¹⁹⁹ Hon menar det finns ett förakt för kvinnan och en brist på respekt för henne och att detta ”härskar i vårt land [Sverige]”.²⁰⁰ Hon anser att förhållandena för kvinnor många gånger är förfärliga, att de är rättslösa i fråga om skydd för sig och sina barn, i fråga om sina tillgångar, i fråga om förhållanden på arbetsmarknaden för kvinnan och i den fråga hon anser för samhället mest graverande av dem alla, hur prostitutionen får fortgå och det där ”ej aktas så noga om en kvinna skändas och mördas”.²⁰¹ Hon anser att de kristna kvinnorna borde stå främst i kampen eftersom att ”[i]ngen har så som *den Mästare, de vilja efterfölja*, krävt rättfärdighet och rättvisa åt alla”.²⁰² Hon jämför dagens lagstiftare med de skriftlärd och fariséerna ”som ’sutto på Moses’ stol’,²⁰³ men som ’uppåto änkors hus²⁰⁴ och tillslöt himmelriket för människorna²⁰⁵”; hon säger att ”[i]ngen har kraftigare än [Jesus] uttalat sitt ve över de[m]”.²⁰⁶

Hon påminner om att det redan i Gamla testamentet anbefalles ett särskilt kärleksfullt bemötande av främlingen, de faderlösa och änkan eftersom de är svaga. Hon kommenterar detta med att det är ”[i]cke som i vårt kristna samhälle, där de svaga stötas ned...”.²⁰⁷

Hon menar att det är enkelt att se att det är rätt, i ett samhälle där både män och kvinnor lever, att ge bestämmanderätt över gemensamma angelägenheter till dem båda. Hon fortsätter med att säga att eftersom lagstiftarna inte vill se detta så måste kvinnorna arbeta och kämpa för att uppnå målet; målet är enligt Roos: ”Medborgarinna såväl som medborgare”.²⁰⁸

¹⁹⁸ Roos 1913, s. 3

¹⁹⁹ Ords. 31:8

²⁰⁰ Roos 1913, s. 3

²⁰¹ Roos 1913, s. 3

²⁰² Roos 1913, s. 3

²⁰³ Matt. 23:2

²⁰⁴ Mark. 12:40 och Luk. 20:47

²⁰⁵ Matt. 23:13

²⁰⁶ Roos 1913, s. 3

²⁰⁷ Roos 1913, s. 3

²⁰⁸ Roos 1913, s. 3

Roos hämtar inspiration och förebild från Selofchads döttrar;²⁰⁹ hon önskar att Sveriges kvinnor ska ges rätt liksom de:

Vad Zelophads döttrar i det gamla Israel krävde som rätt 'inför Moses och inför prästen Eleasar och inför stamhövdingarna och hela menigheten' blev *lag i Israel* på Jehovas ord: 'Rätt hava Zelophads döttrar talat'.²¹⁰

Hon uppmanar sina kristna medsystrar att ”träda fram inför vårt lands 'hövdingar' med kravet: 'Giv oss en äga bland vår faders bröder'²¹¹”.²¹² Hon säger, som avslutning, att om Sveriges kvinnor står eniga och tillsammans framför detta ”rättvisa krav, så skall för visso ock svaret från Den, som dock ytters leder även Sverges öden, snart ljuda: 'Rätt hava Sverges döttrat talat'”.²¹³

I *Rösträtt för kvinnor* nummer arton rapporteras från England och dess prästerskap; de har protesterat mot en lag som använts mycket mot engelska suffragetter. Den gick ut på att man frisläppte fångar som hungerstrejkade i fängelset för att sedan hämta tillbaka dem till fängelset när de varit hemma och ätit upp sig så att de då kunde avtjäna resterande del av sitt straff. Prästerna protesterar i en skrivelse ”I Guds namn protestera vi mot denna grymma lag [...]”.²¹⁴ Artikelförfattaren tycker att prästernas initiativ är ”anmärkningsvärt och glädjande”²¹⁵ och fortsätter med att säga att prästerna blev insläppta i parlamentet för att överlämna skrivelsen, medan suffragetterna blev utslängda vid ett liknande tillfälle.

Artikelförfattaren berättar att det finns en sammanslutning inom den engelska kyrkan för kvinnors politiska rösträtt, den heter ”Church league for Womens's suffrage” och ordförande är lorbiskopen²¹⁶ av Lincoln. Denna sammanslutning har skrivit en petition, vilken har undertecknats enbart av biskopar och präster, eftersom man tror att detta har störst effekt; petitionen framhåller att i ett demokratiskt samhälle så kan det inte vara så att kvinnor inte har rösträtt. Petitionen säger att ”könens andliga likställighet är en av grundpelarna i den kristna läran”.²¹⁷ Artikelförfattaren sätter stor tilltro till möjligheten för denna petition att påverka och att med tanke på den vördnad som man i England fortfarande hyser för sina präster och sin

²⁰⁹ Numeri 27:1-7

²¹⁰ Roos 1913, s. 3

²¹¹ Numeri 27:4

²¹² Roos 1913, s. 3

²¹³ Roos 1913, s. 3

²¹⁴ Englands prästerskap och kvinnans rösträtt, 1913:3, s. 5

²¹⁵ Englands prästerskap och kvinnans rösträtt, 1913:3, s. 5

²¹⁶ Lordbiskop är en benämning på biskopar inom den anglikanska kyrkan (också inom den romersk-katolska kyrkan), denna benämning har använts sedan medeltiden då biskoparna inom den tidens feodala samhälle innehade statusen av ”lord” i och med sitt ämbete.

²¹⁷ Englands prästerskap och kvinnans rösträtt, 1913:3, s. 5

kyrka så kommer denna petition, om den bara får tillräckligt många underskrifter, verkligen att vara betydelsefull i arbetet för de engelska kvinnornas rösträtt.²¹⁸ Artikelförfattaren verkar synnerligen nöjd med denna, den engelska kyrkans, insats.

I nummer nitton säger man att kvinnans politiska rösträtt är en hetsig fråga, som debatteras flitigt överallt, ”var två eller tre äro församlade²¹⁹ - i synnerhet motståndare - kommer ämnet givet på tal”.²²⁰

1914

Amalia Fahlstedt angriper, vad hon ser som ett faktum, att män till sitt uttryck och till det yttre är höviska mot kvinnor och sätter dem högt, men att de i verkligheten inte släpps fram utan hindras av männen. Kvinnor får inte ingå i lagstiftande församlingar och den olikhet man säger finns, män som hårda och kvinnor som mjuka, bejakas inte utan kvinnor åsidosätts. Artikeln heter ”Vad kvinnan vill, det vill Gud” och det är med det som utgångspunkt som hon framlägger ovanstående missförhållanden. Hon menar att Gud vill att kvinnor och män ska ses som och behandlas som jämlikar; ses som lika mycket värda och med samma rättigheter.²²¹

Roos skriver en recension av en till svenska just översatt bok, *Kvinnan i det gamla Grekland och Rom*, av James Donaldson. Hon ger den mycket erkännande och säger att den är roande och instruktiv och att den framförallt ger vapen i den alltjämt pågående kampen ”mot en föråldrad uppfattning av kvinnans natur och möjligheter”.²²² En reprimand ger hon dock till avsnittet om kvinnorna under kristendomens första tid, Roos säger att:

[Donaldson] förbigår det som, enligt min mening, var den förnämsta orsaken till att kvinnorna snart nog genom kristendomen finge en i själva verket *sämre* ställning än den de innehaft i antikens kulturstater.²²³

Hon säger dock inte på detta ställe vad denna hennes mening är, men åsikter och tankar härom kan hämtas ur hennes skrift *Framtidens religion och framtidens kvinna*.²²⁴

²¹⁸ Englands prästerskap och kvinnans rösträtt, 1913:3, s. 5

²¹⁹ Matt. 18:20

²²⁰ ”Herre i sitt eget hus” 1913, s. 5

²²¹ Falstedt 1914, s. 4

²²² Roos 1914a, s. 2

²²³ Roos 1914a, s. 4

²²⁴ Roos 1908

Pastor Carrie Chapmann Catts tankar om ”det rätta julsinnet” återges. Där säger hon bland annat

Det rätta julsinnet gör sig gällande varje dag hela året om. Det tillåter inte barn att gå hungriga och män och kvinnor att gå arbetslösa långa tider eller unga kvinnor att sälja sin heder på gatorna. I djupet av skaparens hjärta finnes en vacker, underbar plan.²²⁵

Denna plan i skaparens hjärta har med kvinnorna att göra och med att deras påverkan ska få råda i hemmet och i samhället. Förut har man strävat mot att göra sina barn lämpade för världen, nu måste man sträva mot att göra världen lämpad för sina barn. Artikeln avslutas med att om kvinnorna får nog stort inflytande så kommer det inte att behövas något nödhjälpsarbete, ty kvinnorna kommer att satsa allt på att få bort orsakerna och till slut kommer varje familj kunna handla sin egen julmiddag och duka sitt eget julbord.²²⁶

Under rubriken ”Du skall hedra din fader och din moder” skriver Frigga Carlberg en artikel som utgår från en lärare vid en skola för pojkar som uttryckt att moral är för flickor, med andemeningen att detta behöver han inte lära ut. Carlberg menar dock att läraren måste ju lära ut tio guds bud och däri ingår det fjärde budet.²²⁷ ”Du skall hedra din fader och din moder” och då måste man också tillämpa fortsättningen ”för att det må gå dig väl och du må länge leva i ditt land”. Härifrån hämtar hon grunden till ett resonemang att, om man är en fosterlandsvän (vilket många såg sig som i den konservativa högern i riksdagen, vilket är den grupp där hårdast/ihärdigast motstånd mot rösträtt för kvinnor fanns)²²⁸ så begår man en dubbel synd om man inte undervisar korrekt om detta bud; i budet ligger att kärleken till fosterlandet är oupplösligt förbunden med kärleken till hembygden, hemmet och far och mor.²²⁹ Om man inte undervisar om moral så undervisar man inte om detta bud, vilket man enligt folkskolestadgan måste, är man dessutom fosterlandsvän, vilket man bör vara (i alla fall enligt motståndarna menar Carlberg) och inte undervisar om detta bud så begår man en ”dubbel synd”. Man ska inte uppfostra pojkar att inte hedra sina mödrar. Hon menar att man i och med alla ”skymford”, som man säger mot rösträtt för kvinnor, vilka handlar om kvinnans lägre intelligens med mera, så lär man pojkar att inte hedra sina mödrar. Carlberg säger att detta sätt att tala kan gå an om det är i debatter eller i pressen, men hon önskar att man ska

²²⁵ Chapmann Catt 1914, s. 1

²²⁶ Chapmann Catt 1914, s. 1

²²⁷ Efter Luthers indelning.

²²⁸ Florin 2006, s. 46

²²⁹ Att vara fosterlandsvän och att värna fosterlandet låg överhuvudtaget i tiden och var en viktig faktor i de flesta politiska frågor (Florin 2006, ss. 47-48).

skona barnen från att höra sådan skymf mot sina mödrar.²³⁰ Hon säger: ”Den som i den unge gossens sinne söker fläcka moderns bild, gör sig skyldig till en förbrytelse”.²³¹

A. D. Brahman tar upp ett exempel från det brittiska parlamentet där ledamoten Arnold Ward hävdar att rösträttsrörelsen är ett syndafall.²³² Brahman ser förstås inte detta som en bra åsikt.²³³

Engelska kyrkan kommer åter upp i nummer sex år 1914. Man gläds över den stora tillströmningen av präster till rösträttsrörelsen och till, den förutnämnda, ”Church league for Womens’s suffrage”. Man nämner återigen att lorbiskopen av Lincoln är ordförande. I artikeln talas också om grundaren till denna sammanslutning, pastor Claude Hinscliff varom det sägs att ”och med Kristus delade han den övertygelsen, att man måste sätta mänskligheten över könen”.²³⁴ Hans tro, som beskrivs som ”varm”, verkar ses som något positivt och i artikeln rapporteras att Hinscliff hoppas att alla troendes förböner skulle bringa stryka och tröst till att de som arbetade och led för rösträttsfrågan. man rapporterar att förra året var 270 präster medlemmar och tror att denna siffra nu är avsevärt högre. Som exempel på det stöd som kampen för rösträtt för kvinnor har hos det engelska prästerskapet och hos den engelska kyrkan så tar man upp den petition som präster och biskopar undertecknade och överlämnade till de styrande i England. Man säger att Hinscliff har föreberett petitionen och man tar upp uttalanden av andra stora kyrkliga företrädare som uttalar sitt stöd i frågan.²³⁵

1914 höll K. F. U. K.²³⁶ världskongress i Stockholm. Allt under konferensen handlade inte om rösträtt för kvinnor, men det verkar ändå ha varit en stor fråga. Temat för konferensen är: ”Kvinnans plats i Guds världsplan”. Artikeln, skriven av Gurli Herzman-Ericson, rapporterar från några av föredragen under kongressen. Ett vanligt ämne i dessa är vad kvinnan redan har gjort och vad hon skulle kunna åstadkomma och/eller kommer att åstadkomma/bör åstadkomma om/när hon får politisk rösträtt.

Kallelsetanken kommer upp, uttryckt som vad kvinnans plats i världsalltet är och hennes roll i samhället.

I ett föredrag av fröken Dietrich, från Frankrike, vävs kristendom och kvinnokamp samman. Hon lyfter fram de kvinnor som inte är religiösa och deras hängivna kämpande och deras myckna och offrande för kvinnors rättigheter.

²³⁰ Carlberg 1914, s. 4

²³¹ Carlberg 1914, s. 4

²³² Gen. 3:1-24

²³³ Brahman 1914, s. 4

²³⁴ Den engelska kyrkan och rösträtten 1914, s. 4

²³⁵ Den engelska kyrkan och rösträtten 1914, s. 4

²³⁶ Kristliga föreningen av unga kvinnor

Hertzman-Ericson rapporterar:

att hon [Dietrich] hoppas att de kristna kvinnorna, som har sin religion och tro till ett så starkt stöd och hjälp i striden, icke måtte giva mindre, utan kämpa och sträva för rättfärdighetens slutgiltiga seger.²³⁷

Fröken Solberg, från Finland, tar upp religionens roll och vad som skett efter att kvinnor fått rösträtt i Finland. Hon säger att kvinnor gradvis tagit mer och mer plats i samhället och att de då också fått mer och mer ansvar, till exempel för att utbilda sig. Hon menar att kristna kvinnor inte alltid varit medvetna om detta ansvar och denna plikt, att utbilda sig, och andra samhällseliga plikter. Hertzman-Ericson rapporterar att Solberg menar att orsaken till detta missförhållande beror på ”den avkristning, som ligger i tiden”²³⁸ och att ”hon trodde att K.F.U.K. hade en stor mission att fylla genom att låta kristendomens ande genomsyra det offentliga livet”²³⁹ ²⁴⁰.

Anna Maria Roos avslutar årets olika samtal om världskongressen med en syntes av K. F. U. K:s arbete och *Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt* och dess arbete genom att säga att hon, och alla som aktar rösträttsrörelsens högt ”väl förstå, att vi svenska kvinnor en gång med Guds hjälp få njuta frukterna av föreningens nitiska, målmedvetna och rättfärdighetssökande arbete”.²⁴¹

1915

Under det som sedermera blev känt som det första världskriget är man tydligt emot krig och ser det som en följd av männens sätt att styra världen och stater.²⁴² Ellen Hagen skriver under rubriken ”*Om de tege skulle stenarna ropa.*”²⁴³ om att kvinnor måste höja sina röster mot kriget, så att det får ett slut. Hon vänder sig emot att kvinnor bara tiger och lider och uppmanar dem till att höja sina röster. Hon refererar olika europeiska tidningars rapportering från kriget, oftast brev från krigszoner, några av breven har kristna förtecken. I ett av breven, från en soldat som önskar få slut på kriget, står det, som en uppmaning till Europas kvinnor:

²³⁷ Hertzman-Ericson 1914, s. 4

²³⁸ Hertzman-Ericson 1914, s. 4

²³⁹ Hertzman-Ericson 1914, s. 4

²⁴⁰ Hertzman-Ericson 1914, s. 4

²⁴¹ Roos 1914b, s. 4

²⁴² Bahr 1915, s. 1

²⁴³ Luk. 19:40

”Vi begära inte *för mycket*, endast vad kristendomen, civilisationen och modersömheten dikterar”.²⁴⁴

I en artikel utan avsändare tar man upp att under antiken var kvinnor präster, men att kristendomen tog ifrån dem detta. Men man menar också att varken hellenismen eller kristendomen förmådde ge kvinnan frihet i Grekland.²⁴⁵

1916

Under rubriken ”Själafiendens²⁴⁶ snara” tar redaktionen upp det faktum att kvinnor kan rösta i kommunalval och val till landsting, där sedermera första kammaren utses, men att kvinnor inte kan rösta i val till andra kammaren.²⁴⁷ Man talar om att det till de gamla argument mot kvinnors rösträtt; från naturvetenskap, filosofi och juridik som smyckar ”logikens triumfbåge” så har man nu fogat, som det skrivs i artikeln, ”ett litet nytt bidrag av teologisk art”.²⁴⁸ Man menar att det är ganska naturligt att det kommer just från teologin, ty ”[t]eologin är ju av ålder känd för sin förmåga av hårklyverier”.²⁴⁹

Det som är i fokus för denna artikel är en uppsats i Göteborgs Stiftstidning av kyrkoherde Ringius vari han uppmanar ”de kyrkliga” att rösta i landstingsvalen som ska hållas; han kallar det en ”samvetssak” att delta, men han varnar för att det, i vissa fall, kan vara en snara från själafienden att rösta, han uttrycker det så här:

[Det] kan det visserligen givas fall, då rösträtten måste anses för en snara, som själafienden med Guds tillstånd fått lägga ut.²⁵⁰ En sådan snara måste påtagligen den mot kvinnans hela läggning och uppgift stridande politiska rösträtten för kvinnor vara.²⁵¹

Artikelförfattaren driver lite med Ringius och säger att det kanske är på grund av att han är teolog som han behöver en uttolkare, denna uttolkare finner artikelförfattaren Stiftstidningen vara, den säger:

den vördade författaren vill naturligtvis härmed icke ha sagt, att kommunalt röstberättigade kvinnor skulle nedlägga sin röst vid t. ex. landstingsmannavalen. De ha då ett pund att förvalta²⁵² med Jak. 4: 17 för ögonen.²⁵³

²⁴⁴ Hagen 1915, s. 1

²⁴⁵ Kvinnofrågan och antiken 1915, s. 2

²⁴⁶ Är att förstå som djävulen.

²⁴⁷ Själafiendens snara 1916, s. 1 (hela detta sammanhang om bl. a. kyrkoherde Ringius från denna artikel).

²⁴⁸ Själafiendens snara 1916, s. 1

²⁴⁹ Själafiendens snara 1916, s. 1

²⁵⁰ Jämför med Job 1:6-12; 2:1-7

²⁵¹ Själafiendens snara 1916, s. 1

²⁵² Matt. 25:14-30 och Luk. 19:11-27

²⁵³ Själafiendens snara 1916, s. 1

Artikelförfattaren, i Rösträtt för kvinnor, tillägger att:

Det anförda bibelordet lyder som känt så: 'Den som förstår att göra vad gott är, men icke gör det, för honom blir detta till synd'.²⁵⁴

Och efter denna kommentar tar kritiken av Ringius fart, artikelförfattaren menar att Ringius har glömt bort att mycket av intresset för att rösta i landstingsvalen kommer sig av att de har politisk betydelse.²⁵⁵

Artikelförfattaren menar att det Ringius på detta sätt uppsätter ett svårt dilemma för de kyrkliga kvinnorna i Göteborgs stift:

[Då] [l]andstingsvalen ha blivit som en bro mellan det kommunala området, där "det är gott att förvalta ett pund" och det politiska, där "själafiendens snaror" lura.²⁵⁶

Det blir, enligt artikelförfattaren, en omöjlighet att göra rätt; om de kyrkliga kvinnorna går och röstar då hotar en frestelse, men om de inte går då har de försummat en god gärning. Med en sarkastisk kommentar om att Ringius får väl "ytterst avgöra" vilken synd som är störst, "överträdelse- eller underlåtenhetssynden", avslutar skribenten sina kommentarer av Ringius och Göteborgs Stiftstidning och avslutar artikeln med en appell till de kyrkliga och konservativa kvinnorna att de måste agera och inte bara nöja sig (lite som Ellen Hagens artikel "Om de tege skulle stenarna ropa")^{257 258}.

I rapporteringen från det fjärde allmänna rösträttsmötet i Strängnäs får kristendomen en framskjuten plats i kampen för kvinnors rösträtt, vilket kan anas av att artikeln har rubriken "Under Strängnäsdomens hängn". Bibelcitat och argument från Skriften till fromma för frågan om rösträtt för kvinnor framträder ofta i texten.

Under lördagens afton, efter dagens aktiviteter och föredrag, samlades man till samkväm å Stadshotellet där Gulli Petreni framförde sitt tack till den manliga rösträttsföreningen, *Männens förbund för kvinnans politiska rösträtt*. Hon citerar Jeremia: "Ty Herren har skapat något nytt i landet: nu bliver det kvinnan som tar mannen i sitt beskärn",²⁵⁹ detta med tanke på hur de organisatoriskt och politiskt förhåller sig till varandra: *Landsföreningen för*

²⁵⁴ Själafiendens snara 1916, s. 1

²⁵⁵ Med "politisk betydelse" menas att de har betydelse för tillsättandet av riksdagen. Jämför ex. Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt som syftade till att ge kvinnor rösträtt i riksdagsvalen.

²⁵⁶ Själafiendens snara 1916, s. 1

²⁵⁷ Hagen 1915, s. 1-2

²⁵⁸ Själafiendens snara 1916, s. 1 (allt ovanstående från denna artikel).

²⁵⁹ Jer. 31:22

kvinnans politiska rösträtt är huvudorganisation och den manliga sammanslutningen är stödorganisation. Det rapporteras att kvällens populäraste gäst var kyrkoherde August Bruhn, vilken följande dag talade om rösträtten och sin inställning därtill.

Den andra dagen, söndagen, var många på gudstjänst får vi veta i artikeln, sedan följde guidning i domkyrkan och sångstund i densamma, under denna framfördes psaltarpsalmen nummer etthundrafyrtiosex: ”Förliten eder icke uppå furstar”. Varför just denna psalm valts framgår inte, men helt otänkbart är det nog inte att genom den, i alla fall till dels, så riktades en udd mot de styrande i landet som inte lät rösträttsfrågan för kvinnor komma till ett, efter tidskriften och mötets åsikt, önskvärt slut.

Under söndagen talade, som tidigare nämnt, kyrkoherde August Bruhn. Han ansåg att han som kristen präst borde arbeta för ”kvinnorösträtten”, han använde Luthers ord från riksdagen i Worms för att understryka detta; han säger ”Här står jag och kan inte annat”. Han ansåg att rösträtt för kvinnor inte sammanföll med Gamla Testamentets uppfattning om kvinnan; Gamla Testamentet, menade Bruhn, behöll ”Österlandets låga tanke om kvinnokönet”,²⁶⁰ men däremot stämde kvinnorösträtten väl överens med ”Kristi åskådning”. Bruhn säger att ”Mästaren var mästare även i det avseende”²⁶¹ vilket han menar tydligt ses bland annat i hans diskussion med den samaritanska kvinnan²⁶² och i det att han inte var reaktionär utan en ”revolutionär ande, som predikade frigörelse”.²⁶³ Bruhn nöjer sig inte med detta utan säger att kvinnorösträtten är en rättfärdighetsfråga och att ”En kristen präst måste försvara rättfärdigheten annars är han som salt utan sälta”^{264, 265} Kvinnorösträtten är vidare en fredsfråga, enligt Bruhn, ty Kristus föddes under tecknet ”Frid på jorden”,²⁶⁶ han vidhåller sedan att en kristen präst inte får vara ivrare för kriget ty ”de ord [Kristus] uttalat äro domsord över kriget, exempel på präster som ivrar för kriget, eller i alla fall inte motsätter sig det, finns rapporterat om i andra nummer av *Rösträtt för kvinnor*.²⁶⁷ Mot slutet av sitt anförande säger Bruhn att kvinnans moderssinne gör det naturligt för henne att skydda och vårda, och att det har krigats allt för mycket på jorden och skälet därtill är att männen fått bestämma ensam så länge, han kommenterar detta genom att säga ”Frid blir det icke förrän kvinnorna få vara med

²⁶⁰ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁶¹ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁶² Joh. 4:1-42

²⁶³ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁶⁴ ”Salt utan sälta” duger enligt Bibeln inte till något utom att kastas bort, se Matt. 5:13, Mark. 9:50, Luk. 14:34-35

²⁶⁵ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁶⁶ Luk. 2:14 eventuellt vv. 12-14

²⁶⁷ Almén 1915, s. 5

om besluta om krig och fred”.²⁶⁸ Han önskade att kvinnorna skulle få möjlighet att kunna påverka samhället och därigenom förädla sig själva eftersom såväl det manliga som det kvinnliga behövdes. Artikelförfattaren applåderar Bruhns framförande i sin kommentar om kyrkoherdens avslutning:

I full förvissning om att han stod på den rätta sidan, när han stod på kvinnorösträttens sida, avslutade kyrkoherden sitt rättfärdiga och modiga införande med orden: ”Här står jag och kan icke annat, Gud hjälp, mig, amen”.²⁶⁹

Emilia Fogelklou skriver en artikel i *Rösträtt för kvinnor* utifrån den fråga hon fått sig förelagd: ”Varför *religiöst sinnade* kvinnor sätta rösträtt för kvinnor som önskemål”.²⁷⁰ Hon menar att det finns en rad samvetsfrågor som kan vara skäl till varför en ”religiöst sinnad kvinna” kan vara motståndare till frågan, några av de exemplen är: Frukten för självskhet att arbeta i egen sak, en ”from önskan [...] rätt ska givas, utan att behöva framagiteras eller krävas”,²⁷¹ motvilja mot att bli instoppad i ett politiskt parti och de förvridningar som därav sker på frågans religiösa och allmänmänskliga beskaffenhet, eller ”[K]onservatism, som inte ligger i religionens väsen, men som ofta följer den såsom ett slags sköld för innerligheten”.²⁷²

Hon uppräknar sedan skäl till varför andra är för frågan. Hon säger att det kan bero på att de ser det som en rätt offerväg för samhällets, barnens och männens skull, detta blir ännu mer sant för en from kvinna om det dessutom ser ut som om det vore en självisk väg fast det inte är det. Eftersom rösträtten för de flesta inte innebär mer än en möjlighet att uttrycka sin åsikt så kommer den inte att dra hustrun ifrån hemmet, endast några få, ”därtill skickade” kommer att arbeta utanför hemmet. Att några kommer att arbeta utanför hemmet på grund av denna fråga är inget dåligt, men att splittra sig själv i denna fråga är ”ingen samhällsdygd” framhåller Fogelklou.

Hon menar att om kvinnorna i politiska sammanhang, håller fast vid den självkritik som de äger så kan de vara ett salt.²⁷³ Hon säger att ”vi kvinnor” ska se och bota våra brister och överlåta åt andra att se våra förtjänster.

Fogelklou avslutar med att tala om hur man ska engagera sig i kampen för kvinnors rösträtt, hon hämtar sättet från ”fromhetens arv” vilket hon menar ger att det inte kan vara

²⁶⁸ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁶⁹ Under Strängnäsdomens hängn 1916, s. 4

²⁷⁰ Fogelklou 1916, s. 2

²⁷¹ Fogelklou 1916, s. 2

²⁷² Fogelklou 1916, s. 2

²⁷³ Matt. 5:13, Mark. 9:50, Luk. 14:34-35

bara något yttre som man lägger sig till med utan det måste vara ett ”inifrån ljudande måste”.²⁷⁴ Detta gör arbetet till en kallelse, enligt Fogelklou.

1917

Gurli Hertzman-Ericson skriver att det kan kännas som om orden och åsikten ”kvinnans plats är i hemmet” är något som hör till gångna tider till, men att denna åsikt nyligen kom fram i den holländska riksdagen. En, ej namngiven, riksdagsman fruktade, enligt Hertzman-Ericson, att den gudomliga ordningen, som varit sedan skapelsens morgon då kvinnan förordnades att vara underdånig mannen, skulle rubbas.²⁷⁵

Selma Lagerlöf en av de mest namnkunniga förespråkarna för kvinnors rösträtt. I *Rösträtt för kvinnors* elfte nummer 1917 återges ”Selma Lagerlöfs hälsning till rösträttsmötet å Auditorium”. Hon säger att det varit en invändning som många haft och har och som även är jobbig för rösträttsanhängarna att inte *alla* Sveriges kvinnor sluter upp bakom kraven på rösträtt. Hon säger att det förvisso är bra om en god sak stöds av många, men om den inte gör det så minskar inte dess legitimitet.

Hon jämför frågan med införandet av protestantismen, Gustav Vasa hade velat ha fler på sin sida, men han väntade inte. Likadant skedde när trälldom eller blodshämnd avskaffades, de som blivit rörda av kristendomens kärlekslära gick då först och sedan följde de andra efter och omsider blev de gamla sederna glömda. Lagerlöf jämför den nuvarande situationen rörande rösträtt för kvinnor med detta och säger att det inte är ett optimalt sätt. Hon säger att när kristendomen införts på många platser så blev drömmar och förhoppningar krossade; det blev inget himmelrike på jorden, det blev som förut eftersom kristendomen tvingats på en massa liknöjda och missnöjda bekännare. Hon säger att dock, sakta och efter generationer så framträdde de goda verkningarna. Med frågan om rösträtt för kvinnor blir det samma sak om det införs på samma sätt, vilket hon menar att det kommer göra eftersom många kvinnor ännu inte är redo eller tränade och att många kvinnor inte är villiga att offra sig för frågan.²⁷⁶

1919

Under detta år tas frågan om statsämbeten och dess öppnande för kvinnor upp, särskilt fokuserar man på prästämbetet.²⁷⁷

²⁷⁴ Fogelklou 1916, s. 2

²⁷⁵ Hertzman-Ericson 1917, s. 3

²⁷⁶ Lagerlöf 1917, s. 2

²⁷⁷ Kvinnorna som präster – en hemställan till regeringen om större jämlikhet i kvinnornas rätt till statstjänst 1919, s. 4

I en artikel under året skriver Ester Lutteman om diakonissan och om möjligheten att öppna prästämbetet för kvinnor.²⁷⁸

Del 6 – Inventering av materialet

Åsikterna omkring kvinnors rösträtt är många, dock ska jag bara fokusera på de bibliska, enligt definitionen i frågeställningen.

Användningen av bibliska argument

Riksdagen

Under perioden 1906-1909 så förekommer det varje år minst ett inlägg vari en åsikt motiveras med hjälp av Bibeln.

Lindhagen menar att man på ett fariseiskt sätt önskar följa lagen om mannens målsmanskap över hustrun; man menar att detta målsmanskap per automatik utgör ett hinder för kvinnors rösträtt. Lindhagen använder också liknelsen om kamelen och nålsögat för att säga att det är svårare för de rika, i borgarklassen vilka utgör den största delen av motståndet, att verka för ett jordiskt lyckorike. Warburg talar om att kvinnan skulle vara ett välbehövligt salt i riksdagen. Riksdagsman Säve talar om stora kvinnor genom historien för att visa att kvinnor duger till mycket även inom det som ses som den manliga sfären, ett av exemplen är Debora i Domarboken.

Ett motargument mot rösträtt för kvinnor hämtas ifrån Bibeln: om kvinnor blev valbara så skulle de spränga riksdagen med det färska kvinnovinet.

Nästa gång som bibliska argument kommer upp är 1912. Då invänder riksdagsman Persson mot dem som inte är anhängare till kvinnors rösträtt att många argument låter som komna från en svunnen tid, en tid då en giltig utläggning av tionde budet kunde vara ”kvinnan är mannens främsta egendom”. Det föregående kan ses som lite kristendomskritik, men uppvägs av Liljedal som förfäktar att kristendomen ställt man och kvinna lika och att Jesus gjorde de tre största upptäckterna som gjorts; han upptäckte: barnet, kroppsarbetet och kvinnan. Från dessa tre utgår stora rörelser idag varav kvinnorörelsen, omfattande kvinnorösträtten, är en.

Lindhagens motion från 1917 verkar hämta många argument från Jesus födelse med talet om ”till människorna en god vilja”, ”tagit mandom” och ”maximiprogrammets sol gå upp i öster” (detta kan också syfta på Jesu återkomst).

Under 1917 års debatt så yppar två före detta motståndare att de ändrat åsikt, eller i alla fall ändrat sig i hur de ställer sig till frågan om kvinnors rösträtt. Detta kommenteras med duvan i

²⁷⁸ Lutteman 1919, s. 2

högers Noaks ark som återvänt med ett olivblad i näbben, vilket gjort att denne omvänt sig till att förespråka rösträtt för kvinnor. Här talar man om att floden som ska komma är kvinnorösträtten och att den ej går att stoppa vilket gör det bäst att ändra åsikt, eller om man så vill: bäst att gå ombord på arken. En annan kommentar från samma år till varför man bytt åsikt är att Rakel inte ska behöva gråta vid trösklarna om hon verkligen önskar rösträtt. Samtidigt varnas det för hur det var under dekadentiden i Israel då kvinnor styrde.

Under 1918 så sägs, angående fördröjning och förhållning av rösträttsfrågan, att historien är full av dessa två, likt grifternas av de dödas ben. Von Mentzers inlägg har många bibliska inslag som till exempel att kärleken är det högsta och att Jesus är den som främst visat detta; men att närmast märks kärleken i kvinnan. Han säger vidare att i frågan om rösträtt för kvinnor så ska man pröva allt och behålla det som är gott. Von Mentzer är dock inte för rösträtt för kvinnor, men säger att man måste se på denna fråga på ett kristet sätt och att om man nu ska se kristet på frågan så måste man fråga sig varför inte Jesus valde sex män och sex kvinnor som lärjungar eller varför han inte sände ut trettiofem av vardera könet, man måste också ta hänsyn till Paulus ord om att mannen är kvinnans huvud.

Som en slags kommentar till dem som ändrat åsikt, på något sätt, i frågan om kvinnors rösträtt så kommenteras det att i denna fråga borde man bara få bekänna ”ja” eller ”nej”.

Det sägs också att när högern ger upp motståndet mot kvinnorösträtten då börjar man också att beträda rättfärdighetens väg; vidare säger man att det nuvarande icke-demokratiska statskicket är roten och skulden till det elände som finns i landet.

1919 beslutas att göra Kunglig Majestäts proposition till vilande grundlagsförändring, Lindhagen kommenterar detta med att nu efter demokratins införande så är det lätt hänt att man börjar vänta på det tusenåriga riket med armarna i kors utan att arbeta.

Man invänder också mot von Mentzers argument om att apostlarna inte var sex män och sex kvinnor och kallar det för ett fånigt argument.

Rösträtt för kvinnor

I *Rösträtt för kvinnor* återkommer kristna röster allt som oftast. En del skribenter återkommer med åtskilliga inlägg, så som Anna Maria Roos, andra skriver endast enstaka inlägg. Det är också intressant att se vilken sorts verklighetsuppfattning som skymtar fram mellan raderna, eller direkt i texten, när de som inte utger sig för att tala ur en kristen ståndpunkt skriver artiklar. Man kan här, precis som i materialet från riksdagen, notera att ibland är en kristen världsbild självklar och oproblematiserad och ibland är det en bild man vill göra upp med, allt varierande efter skribenten.

I *Rösträtt för kvinnor* återfinns 1913 en artikel som tar utgångspunkt i ett citat från Ordspråksboken, i denna artikel hänvisas också till Jesus och hans strävan. I artikeln jämförs dagens lagstiftare med fariséer och skriftlärda och deras göranden och låtanden. Också från Gamla testamentet hämtas argument och Selofchads döttrar ses som inspirationskällor och de utgör grunden till artikelns avslutande appell till Sveriges kvinnor.

Under rubriken ”Du skall hedra din fader och din moder” tar man 1914 upp att detta bud i stort sett inte kan läras ut rätt om man samtidigt lär att kvinnor inte bör ha rösträtt och i samband med detta undervisar barnen med de skäl som på andra håll anförs mot kvinnorösträttsfrågan.

En artikel 1916, ”Själafiendens snara”, blir nästan en debatt förd med hjälp av bibelord och dessa ords uttydning, i artikeln diskuterar man också kring vad som är den största synden av de två synder som anförs i artikeln. Rapporten från rösträttsmötet samma år är fylld av bibelord som på olika sätt vill propagera för kvinnors rösträtt eller i alla fall stödja kvinnorna i kampen för densamma, exempelvis anförs Jeremia och Psaltaren. Från evangelierna hämtas åsikten att kvinnorösträtten överensstämmer med Kristus och hans vilja, detta menar man syns i exempelvis hans möte med den samaritanska kvinnan vid Sykars brunn. Från rösträttsmötet kommer också åsikten att en kristen präst skulle vara salt utan sälta om han inte försvarade kvinnors rätt att rösta och att kvinnorösträtten är en fredsfråga eftersom Jesus föddes under tecknet ”frid på jorden”.

Året innehåller också en tanke från Emilia Fogelklou om att kvinnorna skulle vara ett salt i den lagstiftande församlingen om de fick tillträde dit.

Argument utifrån skapelse och syndafall

Riksdagen

Lindhagen menar 1907 att i frågan om en utvidgning av rösträtten så är det inte gott för mannen att vara ensam, vilket han ser som skäl till att både männens och kvinnornas rösträttsfråga borde avgöras samtidigt.

Året efter, 1908, så säger Enander att man hindrar kvinnornas rösträttssträvan och att man ställt ängeln med det blixtrande ljungande svärdet vid ingången till rösträttens paradiset.

1917 så talar Lindhagen om att man och kvinna var kamrater i paradiset och att detta ligger som något naturligt i skapelsen; denna skapelsens symbolik kan, eller snarare ska, förverkligas i statslivet genom att kvinnor och män erhåller allmän och lika politisk rösträtt samt valbarhet för båda könen till riksdagen.

Rösträtt för kvinnor

1914 finns lite spår av tankar hämtade från skapelsen i Chapman-Catts julberättelse där hon talar om planen djupt i skaparens hjärta som ska förverkligas, dock är det inte enbart rösträtt hon syftar på.

En tydligare syftning till Bibelns skapelse- och syndafallsberättelse blir det i ett annat inlägg från samma år då Brahman tar upp ett inlägg från det brittiska parlamentet där ledamoten Ward ser rösträttsrörelsen som ett syndafall.

Inslaget från 1917 och den holländska riksdagen, som handlar om att kvinnan varit underdånig mannen sedan skapelsens morgon och att detta är en gudomlig ordning som hotas av kvinnornas rösträttssträvanden, får avsluta detta stycke ity det är det sista jag funnit i *Rösträtt för kvinnor*.

Del 7 - Slutdiskussion

Debatten om rösträtt för kvinnor både i riksdagen och i *Rösträtt för kvinnor* blir mer intensiv ju närmare 1919 man läser, den blir också mer religiöst färgad, särskilt i riksdagsdebatten. Om bibliskt språkbruk i riksdagsmaterialet och i materialet från *Rösträtt för kvinnor* rent generellt kan det sägas att detta inte är dominerande. I *Rösträtt för kvinnor* finns inlägg som är skrivna utifrån en kristen övertygelse, vilket också anges som skäl till att artiklarna skrivs,²⁷⁹ medan det i riksdagsmaterialet istället är så att en kristen livsåskådning framkommer mer indirekt, inte ens den mest religiöst färgade motionen utger sig för att vara skriven utifrån en kristen övertygelse.²⁸⁰

Bibliska arguments legitimitet

I min studie har jag funnit att bibliska argument är gångbara och förståeliga under hela perioden. Jag har också funnit att de bibliska argumenten, det material som jag studerat, främst används av förespråkarna för kvinnors rösträtt.

Oavsett tillståndet i den svenska kristenheten så tycks kristendomens inflytande över språket och människors medvetande inte ha varit ringa. Människor verkar ha kunnat välja vad man ska göra med sin kunskap om kristendom, i alla fall den medvetna kunskap man haft, men dess inflytande över tankemönster med mera verkar ha varit relativt stor. Detta bedömt utifrån den gångbarhet som, åtminstone skribenter och debattörer, i denna studie tillmätit bibliska argument.

²⁷⁹ Exempelvis Fogelklou 1916, s. 2

²⁸⁰ Lindhagen motion AK 1917:400

Riksdagen

I riksdagen tycks inte, för den genomsnittlige riksdagsmannen, Bibeln ha varit den huvudsakliga grunden för olika argument. Väl att märka är dock att om inläggen som är bibliskt motiverade bemöts, och anses ogiltiga, så har jag inte funnit ett enda tillfälle där den kristna/bibliska motiveringen är orsaken till ogiltigförklaringen. Förvisso vederlägger man varandras fromhetstradition eller kristendomstolkning, men ingen ger uttryck för att det är just den bibliska/kristna motiveringen i sig som är problemet.

Rösträtt för kvinnor

I *Rösträtt för kvinnor* är det främst enskilda personer som, i egenskap av varande kristna, skriver artiklar utifrån denna sin livsåskådning; de motiverar i regel då sitt engagemang i frågan utifrån kristendomen. Inte heller i *Rösträtt för kvinnor* bemöts den kristna åskådningen i sig, i och för sig så saknar *Rösträtt för kvinnor* någon form av debattsida så det är svårt att avläsa exakt vilka reaktioner som olika artiklar skapar, snarare verkar man mån om att lyfta fram att även kristna kan, och bör, vara engagerade i frågan om kvinnors rösträtt. Vid en läsning av artiklar i *Rösträtt för kvinnor* så tycks stöd från präster och det kyrkliga etablissemanget värderas högt och gärna rapporteras till läsekretsen, men samtidigt så verkar man förutsätta att kyrkan och prästerskapet, och kanske också kristendomen, är något motsatt rösträtt för kvinnor.

Skapelse och syndafall

I materialet har jag endast funnit några få motiveringar, för eller emot, kvinnors rösträtt motiverade utifrån den bibliska skapelse- och syndafallsberättelsen.

Egentligen är det endast en motivering som i den svenska debatten hämtar skäl för sin sak ifrån Genesis kapitel ett till tre och det är Lindhagens i sin motion år 1917. De två motståndarna som tas upp i *Rösträtt för kvinnor* är från det engelska och det holländska parlamentet och således inte direkt involverade i den svenska debatten.

Del 8 - Slutsatser

I min undersökning har jag velat ta reda på om bibliska argument, främst från skapelse- och syndafallsberättelsen i Genesis kapitel ett till tre, användes i den debatt om politisk rösträtt för kvinnor som fördes i riksdagen och i tidskriften *Rösträtt för kvinnor* under perioden 1884 till 1921 och om så var fallet *hur* de i så fall användes.

Svaret på ovanstående är att de användes endast av ett försvinnande fåtal, om man tänker på just argument från skapelse- och syndafallsberättelsen. Dock användes de av något fler om

man tänker på bibliska argument överhuvudtaget. Det senare är periodovis ganska frekvent, men under hela perioden gångbart; man återknyter oftast till Jesus och vad han gjorde och lärde.

Det sätt som man använde bibliska argument på är i de flesta fall som utsmyckning, såsom uttryck eller begrepp ifrån Bibeln, till sin argumentering. Endast ett fåtal bygger hela sin argumentation på bibelställen eller bibliska företeelser.

Man kan också svara att en biblisk världsbild är ganska framträdande i språkbruk och i den gemensamma tankevärlden och att det finns skäl att anta att den också omfattas av många av debattörerna i riksdagen och av skribenterna i *Rösträtt för kvinnor*.

En sista slutsats man kan dra utifrån min undersökning är att oavsett hur många som omfattade en biblisk världsbild så är bibliska argument gångbara och legitima under hela den period som min studie omfattar.

Källförteckning

Litteratur

- Ahrén, Per-Olov 1995 Svenska kyrkan. I *Nationalencyklopedin*. Band 17, ss. 483-485
- Bäckström, Anders 1999 När tros- och värderingsbilder förändras : en analys av nattvards- och husförhörssedens utveckling i Sundsvallsregionen 1805-1890. *Diakonivetenskapliga institutets skriftserie, nr. 1*. Stockholm: Verbum
- Garland, Camilla 1994 *Kvinnans väg till riksdagen : 35 år av motstånd*. Opublicerat manuskript. C-uppsats. Stockholm: Historiska institutionen, Stockholms universitet
- Florin, Christina 2006 *Kvinnor får röst : Kön. Känslor och politiska kultur i kvinnornas rösträttsrörelse*. Stockholm: Atlas
- Forsbom, Helene 1996 *Manligt motstånd till kvinnlig politisk rösträtt : Argumnet framförda i den svenska riksdagen 1884-1912*. Opublicerat manuskript. C-uppsats. Stockholm: Historiska institutionen, Stockholms universitet
- Holmquist, Hjalmar 1952 *Från romantiken till första världskriget : jämte grunddragen av det övriga Nordens kyrkohistoria*. Del 3 i Handbok i svensk kyrkohistoria. Andra upplagan. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag
- Holmquist, Hjalmar 1953 *Från reformationen till romantiken*. Del 2 i Handbok i svensk kyrkohistoria. Stockholm: Svenska kyrkans diakonistyrelses bokförlag
- Horn, Eva 2002 *"...det nyktra, beräknande förståndet..." : Synen på manligt och kvinnligt i riksdagsdebaterna 1902-1919*. Opublicerat manuskript. C-uppsats. Stockholm: Historiska institutionen, Stockholms universitet
- Jonsson, Per 1994 *Uppsala möte 1593 : i samtid och eftervärld*. Landskrona: Reformatio
- Lindorm, Per-Erik 1952 *Vårt kristna arv : Från Ansgar till våra dagar*. Borås: Svensk bokfilm AB

- Manns, Ulla 1992 *Kvinnofrågan 1880-1921 : En artikelbibliografi*. Lund: Arkiv förlag
- Marklund, Sixten 1991 Folkskola. I *Nationalencyklopedin*. Band 6, ss. 484-485
- Möller, Tommy 2007 *Svensk politisk historia : strid och samverkan under tvåhundra år*. Lund: Studentlitteratur
- Petrén, Erik 2000 *Kyrka och makt : bilder ur svensk kyrkohistoria*. Tredje upplagan. Uppsala: Teologiska institutionen vid Uppsala universitet
- Roos, Anna Maria 1908 *Framtidens religion och framtidens kvinna*. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Tegborg, Lennart 1994 *Kyrkoherden – ämbetsmannen 1809-1930 : Ett drama i tre akter. TRO & TANKE, nr. 10*. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.

Riksdagsmaterial

Propositioner

Kunglig Majestäts proposition 1912:110

Motioner

Första kammaren

FK 1904:44

FK 1906:31

FK 1907:41

FK 1914:87

Andra kammaren

AK 1884:49

AK 1904:262

AK 1906:143

AK 1907:208

AK 1907:210

AK 1908:125

AK 1917:400

Konstitutionsutskottsbetänkanden

KU 1884:7

KU 1904:5

Debattprotokoll

Första kammaren

FK 1905:46

FK 1906:48

FK 1908:46

FK 1909:32

FK 1911:28

FK 1912:37

FK 1914:59

FK 1917:56

FK 1918:27

FK 1919:43

FK 1921:5

Andra kammaren

AK 1884:33

AK 1904:66

AK 1905:60

AK 1908:6

AK 1910:17

AK 1910:23

AK 1911:50

AK 1912:49

AK 1917:78

AK 1918:44

AK 1919:54

Riksdagens skrivelser

1906:148

Tidskrifter

Rösträtt för kvinnor

Almén, Maria

1915

Kyrkans ansvar i närvarande tid. *Rösträtt för kvinnor*,

nr. 12, s. 5

Bahr, Herrmann

1915

Utan titel. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 3, s. 1

- Brahman, A. D
1914
Undantagen. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 6, s. 4
- Carlberg, Frigga
1914
Du skall hedra din moder och din fader. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 5, s. 4
- Chapmann Catt
1914
Det rätta julsinnet. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 24, s. 1
- Den engelska kyrkan och rösträtten. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 6, s. 4
1914
- Fahlsted, Amalia
1914
Vad kvinnan vill, det vill Gud. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 1, ss. 3-4
- Fogelklou, Emilia
1916
Varför icke och varför? *Rösträtt för kvinnor*, nr. 20, s. 2
- Hagen, Ellen
1915
”Om de tege skulle stenarna ropa”. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 5, ss. 1-2
- ”Herre i sitt hus”
1913
Rösträtt för kvinnor, nr. 19 s. 5
- Hertzman-Ericson, Gurli
1914
K.F.U.K:s världskongress i Stockholm – Från några av mötesförhandlingarna. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 13, s. 4
- Hertzman-Ericson, Gurli
1917
Kvinnans plats är i hemmet. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 18, s. 3
- Krey, Elisabeth
1913
Rösträttskvinna, präst och journalist : Några ord med miss Ackermann. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 3, s. 5
- Kvinnofrågan och antiken
1915
Rösträtt för kvinnor, nr. 12, s. 2
- Kvinnorna som präster
1919
En hemställan till regeringen om större jämlikhet i kvinnornas rätt till statstjänst. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 2, s. 4
- Lagerlöf, Selma
1917
Må grundstenen bli lagd. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 11, s. 2
- Lutteman, Ester
1919
Kvinnor i kyrkans tjänst. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 15, s. 2
- Roos, Anna Maria
1913
De kristna kvinnorna och rösträtten. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 21, s. 3

- Roos, Anna Maria Ett värdefullt inlägg i kvinnofrågan. *Rösträtt för kvinnor*, nr. 13,
1914a s. 2
- Roos, Anna Maria K.F.U.K:s världskongress – Beriktigande. *Rösträtt för kvinnor*,
1914b nr. 17, s. 4
- Under Strängnäsdomens hängn – De svenska kvinnornas fjärde rösträttsmöte 17 och 18 juni.
1916 *Rösträtt för kvinnor*, nr. 13, ss. 3-5